

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

Kritika monismu v díle Karla Statečného

The Critique of Monism in the Work of Karel Statečný

Vedoucí práce:

Doc. ThDr. Jiří Vogel, Th.D.

Praha 2015

Autor:

Michal Vejvoda

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval panu Doc. ThDr. Jiřímu Vogelovi, Th.D. za vedení práce, čas ztrávený při konzultacích a cenné rady.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací „Kritika monismu v díle Karla Statečného“ zpracoval samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 25. června 2015

Michal Vejvoda

Anotace

Diplomová práce „Kritika monismu v díle Karla Statečného“ si klade za cíl zmapování a systematický pohled na problematiku monismu a jeho kritického hodnocení v díle Karla Statečného. Pojednává krátce o životě Karla Statečného v kontextu jeho teologické a filosofické činnosti, dále se zabývá rozbořem monismu jako filosofického směru, jeho směry a motivy vzniku. Závěrečná část je věnována Statečného kritice monismu v ČKD. Výsledkem je systematické zmapování problematiky monismu a jeho kritiky v díle Karla Statečného a vyhodnocení jeho vlivu na dnešní teologické a filosofické myšlení.

Klíčová slova

Karel Statečný, kritika, monismus, dílo

Annotation

The dissertation „The Critique of Monism in the Work of Karel Statečný" aims at mapping out and systematic look at the issue of monism and critical evaluation of the monism at the work of Karel Statečný. It briefly discuss about the life of Karel Statečný in the context of his theological and philosophical activity, also deals with the analysis of monism as a philosophical direction, his movements and origin of motives. The final section is devoted to Statecny's criticism of monism in ČKD. The result is a systematic overview of the problem of monism and his criticism in the work of Karel Statečný and evaluate his impact on today's theological and philosophical thought.

Keywords

Karel Statečný, Critique, Monism, Work

Obsah

Úvod.....	8
1. Karel Statečný, katolický teolog a filozof.....	9
2. Monismus a jeho kritika náboženství.....	14
2.1 Monismus a jeho směry.....	14
2.2 Východiska monistické kritiky náboženství.....	16
2.3 Monistická argumentace.....	19
2.4 Kritika náboženství v programu Německého monistického svazu.....	26
3. Statečného kritika monismu v ČKD.....	27
3.1 Monistické téma ve Statečného článcích v ČKD.....	27
3.2 Zhodnocení monistických východisek.....	27
3.3 Kritika monismu jako vědeckého názoru.....	29
3.4 Kritika monismu jako náboženství.....	33
3.5 Kritika monistické etiky.....	41
3.6 Monismus v umění a pedagogice.....	44
3.7 Monistická propaganda.....	45
3.8 Německý monistický svaz.....	46
3.9 Přitažlivost monismu.....	49
3.10 Kritika monismu.....	53
Závěr	59
Použitá literatura.....	62
a) Prameny:.....	62
b) Sekundární literatura:.....	63
c) Užití encyklopedie a slovníky:	63
d) Elektronické dokumenty nebo jejich části:.....	63

Seznam zkratek:

CČS.: Církev Československá

CČSH.: Církev Československá husitská

ČKD.: Časopis katolického duchovenstva

Diplomová práce

Kritika monismu v díle Karla Statečného

Úvod

Diplomová práce „Kritika monismu v díle Karla Statečného“ si klade za cíl rozpracovat problematiku monismu jako filosofického a náboženského směru, včetně motivů jeho vzniku a směrů, které zahrnuje a dále zmapovat a systematizovat jeho kritiku v díle Karla Statečného.

Zvolená metoda spočívá nejprve v krátkém seznámení s životem Karla Statečného, s ohledem na jeho teologický význam v rámci rané teologie CČS a jejím přesahem do dalších generací včetně současné teologie CČSH. Následně bude rozebrán monismus jako filosofický směr, jeho motivy, důvody vzniku, směry a zejména monistická kritika náboženství. Dále bude zmapována kritika monismu v článcích Karla Statečného uveřejněných v Časopisu katolického duchovenstva.

To povede k systematickému zmapování problematiky monismu, zejména jeho kritiky v díle Karla Statečného a bude vyhodnoceno, zda a jaký význam a vliv má monismus, respektive Statečného kritická práce pro dnešní filosofické a teologické myšlení.

Téma své diplomové práce jsem si vybral na základě svého zájmu o význačnou teologickou osobnost Karla Statečného, jehož dílo a míra vlivu jeho teologie na pozdější (i současnou) teologii CČS/CČSH, ale i na českou teologii obecně, zůstávají dodnes nedoceny.

1. Karel Statečný, katolický teolog a filozof

Karel Statečný byl český katolický kněz – reformista, jedna z osobností, která předznamovala ideový vývoj Církve československé, první duchovní učitel mladé kněžské generace této církve. Jeho životní dílo vychovatelské dílo však nemálo ovlivnilo i církev římskokatolickou.¹

Karel Statečný se narodil 6. července 1870 v Myslkovicích u Soběslavi, otci Martinovi Statečnému, který byl v uvedené obci šafářem a Rosině Statečné, rozené Udrové, dceři domkáře z Myslkovic. Mládí prožil v rodné vsi a po gymnaziálních a vysokoškolských studiích v Praze, nastoupil roku 1894 kněžským svěcením v Českých Budějovicích dráhu vlastenecky orientovaného lidového kněze. Do roku 1900 byl kaplanem v Českých Budějovicích, kde byl oblíben u prostých lidí i zástupců inteligence a svou duchovenskou činnost přerušoval jen občasnými cestami a studiem za účelem získání doktorátu z teologie.²

Od roku 1900 působil jako profesor morálky a filosofie na bohosloveckém semináři v Českých Budějovicích, kde v duchu mírného liberalismu a s citem pro náboženský pokrok odchoval generace mladých katolických duchovních budějovické diecéze.³

V tomto období, jako svědomitý učitel, do hloubky studoval své obory – morálku a filosofii a ctěl zásadu, že učitel musí morálku nejen hlásat, ale sám být především strhujícím vzorem mravnosti. Jeho filosofie byla studnicí životní moudrosti, proto byly studenty nadšeně přijímané, výklady filosofie také prokládal promluvami o citlivých životních otázkách, o lásce, o lásce kněžské a prokládal je i postřehy z medicíny, které zřejmě čerpal od svého bratra, lékaře v Českých Budějovicích.⁴

Karel Statečný byl pro své přesvědčení ochoten snášet problémy se svými nadřízenými. Když se hlubokým studiem utvrdil v přesvědčení, že biskupské svěcení je lidského původu, způsobil v prvním roce své profesury v Českých Budějovicích pozdvižení, když nepoklekl při návštěvě biskupa Říhy v alumnátě a nepolíbil mu jeho biskupský prsten. Dalším příkladem byla i jeho polemika o papežské neomylnosti s tímto biskupem.⁵

---

¹ KAŇÁK, Miloslav. *Na přelomu generací: kapitoly o životě československé církve a jejích předních pracovnících*. 1. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1956, s.108

² KAŇÁK, Miloslav. *Na přelomu generací*: s.108-109

³ KAŇÁK, Miloslav. *Na přelomu generací*: s.109

⁴ KAŇÁK, Miloslav. *Na přelomu generací*: s.109-110

⁵ KAŇÁK, Miloslav. *Na přelomu generací*: s.110

Jeho přesvědčení se stále více projevovalo v jeho přednáškách a prožíval hluboký vnitřní boj ve svém působení na biskupském semináři. Nejednou také otevřeně konfrontoval církevní hierarchii ve věcech jejího vztahu k českému národu a kritizoval neuvážené zakládání některých křesťanských institucí, nepořádky v katolické církvi, zejména kněžská provinění proti celibátu a s despektem hovořil o „církevní nádheře“. Se smutkem sledoval zavádění latinského zpěvu do kostelů a s tím spojené potlačování zpěvu lidového.⁶

Nejvíce jej ovšem tížila školská otázka, protože se hojně zabýval otázkou reorganizace školních ústavů a byl si dobře vědom slabin teologického studia. Přál si, aby teologie byla jako jiné vědy – svobodná a volná. Statečný při všem tom snažení stavěl nade vše mravnost a tak se postupně stával svým moralizováním nepohodlným pro episkopát.⁷

Karel Statečný prožil hluboký otřes událostmi první světové války, kterou prožíval jako vojenský duchovní a ten mu způsobil těžké nervové onemocnění a srdeční slabost, po svém návratu do semináře se ani v tomto smyslu netajil s kritickými poznámkami k poslání církve.⁸

Jako katolický teolog publikoval řadu filosofických studií v Časopisu katolického duchovenstva, mezi nejvýznamnější patří série „O Spencerově 'nepoznatelném': kritický rozbor první kapitoly Spencerovy 'Filosofie Souborné'“ v roce 1904 a „Monismus“, kterou se zejména zabývá toto práce, v letech 1919-1923.⁹

Pokud si měl zachovat své hluboké přesvědčení, nemohl již dále setrvat v katolické církvi, a proto se v roce 1923 rozhodl z ní vystoupit a hledat prostředí, které by mělo pro jeho snahy větší pochopení, takové prostředí našel v mladé Církvi československé.¹⁰

Tento Statečného krok byl v katolickém tisku posměšně komentován, jako by k Církvi československé přestupoval z uražené ješitnosti, protože nebyl jmenován profesorem na Katolické bohoslovecké fakultě v Praze. To ovšem vyvrátil Karel Farský v Českém zápasu 20. ledna 1924 s tím, že Statečný duchem a přesvědčením patřil do nové církve již od roku 1922, tedy dříve než se profesorská místa obsazovala.¹¹

---

⁶ KAŇÁK, Miloslav. *Na přelomu generací* s.110-111

⁷ KAŇÁK, Miloslav. *Na přelomu generací* s.111

⁸ KAŇÁK, Miloslav. *Na přelomu generací* s.111

⁹ Citace. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 17.3.2011, last modified on 4.6.2015 [cit. 2015-06-21]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_State%C4%8Dn%C3%BD

¹⁰ KAŇÁK, Miloslav. *Na přelomu generací* s.111

¹¹ KAŇÁK, Miloslav. *Na přelomu generací* s.111

V dopise z 1. listopadu 1923 Karla Statečného žádá Karel Farský, aby kriticky posoudil interpretaci pojmu Boha jako „věčně živý zákon všehomíra“. Farský chtěl pomocí této interpretace vyjádřit skutečnost osobního Boha zjeveného v Ježíši Kristu a poznáního skrze Ducha svatého. Statečný přijal tuto Farského výzvu (dopis ze 4. listopadu 1923) přijal a realizoval jí v obecném dosahu a smyslu. Statečný posunul demytologizační Farského důraz do rovina existenciální interpretace teologického pojmu Boha a vyjádřil nadšené přihlášení k ideji osobního Boha, která by podle něho měla být hlavní osou náboženského života, zároveň vyhlašuje teologický program církve československé: „dokončit českou reformaci“. Tento program vyjadřoval touhu po čisté církvi, živé u lidu i kněží, návaznost na klasickou reformační křesťanskou tradici i ekumenickou tradici husitismu. Karel Statečný tíhl hermeneutickým postojem k tradici, snahou o existenciální pochopení teologické řeči, antropologickou a etickou koncovkou dogmatiky k linii augustiniánské teologie.¹²

Církev československá mohla Statečnému, výměnou za dobře placené místo profesora semináře, nabídnout pouze nehonorané místo docenta na Komenského bohoslovecké fakultě v Praze. Z dopisu Karla Statečného Karlu Farskému vysvětluje, že se hluboce myšlenkově již předem na novou učitelskou dráhu připravoval. Statečný zde uvažuje nad návrhy Dr. Hrejsy na zajištění vznikajícího bohosloveckého studia Církve československé a mimo jiné se svěřuje s malým nadšením pro pozici učitele apologetiky, protože náboženství které potřebuje od počátku státního nadvládního, nemůže mít dlouhého trvání a opravdu živé náboženství se uhájí samo.¹³

O tom, že měl již předem připravený plán své práce svědčí i jeho dopis profesoru Tuháčkovi, ve kterém se svěřuje s úmyslem vypracovat etiku, která by byla pokroková a přitom zůstala křesťanskou a že by chtěl zrušit rozdíl mezi etikou teologickou a filosofickou a vyučovat pouze jedinou etiku.¹⁴

6. července 1924 se Karel statečný oženil v Českých Budějovicích s Marií Smolíkovou. V době svého působení římskokatolické církvi byl Karel Statečný ovšem přísným dodržovatelem celibátu a v Církvi československé zastáncem názoru, že církev nebyla zakládána jen kvůli celibátu. Přesto našel ve své ženě Marii velkou a nenahraditelnou oporu, která se projevila zejména v jeho těžké nemoci.¹⁵

---

¹² KUČERA, Zdeněk. *Náboženská témata včera a dnes: studie a reflexe k porozumění teologické přítomnosti*. Vyd. 1. Praha: M & V, 2003, s. 50-51. ISBN 80-86771-04-0.

¹³ KAŇÁK, Miloslav. *Na přelomu generací*: s.112

¹⁴ KAŇÁK, Miloslav. *Na přelomu generací*: s.112

¹⁵ KAŇÁK, Miloslav. *Na přelomu generací*: s.113-114

Přes tento těžký zdravotní stav a zneklidnění probíhajícím vyrovnáváním s takzvaným pravoslavným křídlem Církve československé, která vrcholila v roce 1924, pracoval Karel Statečný velmi pilně na věroučných základech nové církve.¹⁶

Připravil referát na první zasedání I. řádného sněmu CČS, který se konal 29. a 30. srpna 1924. Referát přednesl 30. srpna a sněmovní rezoluce z něho vynesla jeho heslo „dokončit reformaci českou“.¹⁷ Dále podnikal kritické rozbory všech teologických křesťanských systémů, bořil staré a hledal nové. Projevoval snahu po vyrovnání extrémů, které představoval na jedné straně teologický racionalismus a na straně druhé teologický konzervatismus. To se projevuje například v dopise Aloisu Spisarovi na adresu několika konzervativních duchovních Československé církve. Zde Statečný vyjadřuje, že pokud chtějí učit to, čemu učí církve katolická, pravoslavná nebo evangelická, pak bylo zbytečné znepokojoval lidi založením nové církve. Ve stejném dopise se na druhou stranu vyrovnává s některými formulacemi z Farského a Kalousova Katechismu.¹⁸

Mezi lety 1923-1927 publikoval řadu filosofických studií v týdeníku CČS Český zápas.¹⁹

V zimním semestru roku 1926 musel kvůli svému zdravotnímu přerušit své působení na Husově bohoslovecké fakultě. Krátce po smrti Karla Farského 12.června 1927, se jeho zdravotní stav prudce zhoršil a musel být převezen do Všeobecné nemocnice v Praze II, kde 15.srpna 1927 umírá.²⁰

Karel Statečný byl tím, kdo jedinečným a objevným způsobem vystihl dějinnou situaci, kdy se osobnosti Klubu reformních kněží rozhodli proti vůli Říma „via facti“ realizovat náboženskou reformu vznikem nového církevního společenství a svým činem teologicky i politicky navázali na první, respektive radikální husitskou reformaci. Uvedl do přímé souvislosti modernistické snahy s touto reformací. Toto pojetí souviselo tehdy s živou historicko-právní argumentací, kdy historický fakt zakládá současný právní nárok. Snahy první husitské reformace o nápravu obecné církve „v hlavě a údech“ násilně přerušené protireformací, nyní legitimně pokračují reformou církve „via facti“. V tomto smyslu Karel

---

¹⁶KAŇÁK, Miloslav. *Na přelomu generací*: s.114

¹⁷KUČERA, Zdeněk. *Pravda a iluze moderní teologie: hledání věrohodné transcendence od moderny k postmoderně*. 2. upravené a rozšířené vydání. Praha: Nakladatelství Martin, 2004, s.133 ISBN 80-85955-27-x.

¹⁸KAŇÁK, Miloslav. *Na přelomu generací*: s.114-115

¹⁹Citace. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online].St.Petersburg (Florida):WikipediaFoundation,17.3.2011, last modified on 4.6.2015 [cit.2015-06-21]. Dostupné z:https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_State%C4%8Dn%C3%BD

²⁰KAŇÁK, Miloslav. *Na přelomu generací*: s.115-116

Statečný po dohodě s Karlem Farským konstituoval samostatné bohosloví nové církve ve sněmovním referátu z 30. srpna 1924 ze kterého sněmovní rezoluce vyzdvihla jako zásadní heslo „dokončit reformaci českou“.²¹

Statečný konstituoval teologii mladé církve v oblasti základních myšlenkových předpokladů, jejichž základem se stalo soustředění na Boží osobu neboli personalismus. Na něj později v moderní podobě navázal Zdeněk Trtík²²

---

²¹ KUČERA, Zdeněk. *Pravda a iluze moderní teologie*. s. 133

²² KUČERA, Zdeněk. *Pravda a iluze moderní teologie*. s. 134

2. Monismus a jeho kritika náboženství

2.1 Monismus a jeho směry

Monismus je filosofický směr či světový názor, podle kterého je vše, co je přímo i nepřímo poznatelné, jediným absolutním, sebou odůvodněným a sobě dostačujícím jsoucnem. Toto jsoucno, které je ve své podstatě stejnorodé se navenek jeví v různotvarosti jednotlivostí a různosti fyzického a psychického dění. Jinými slovy je monismus filosofickým systémem, který se pokouší vysvětlovat veškeré jsoucno z jednoho základního principu. Motivem vzniku monismu byla tehdy ve filosofických spekulacích živá otázka, jakým způsobem a jakými prostředky dosáhnout jistějšího a jednotnějšího světového názoru. Tato otázka se objevuje v dobové atmosféře nadšení vědou, která se pokouší proniknout až k nejzazším hranicím lidského poznání a rozřešit samotný základ veškeré skutečnosti.²³

Monismus je možné dle přístupu, kterým je chápána podstata hlavního principu, rozdělit do třech základních skupin (dle Klimkeho). Jedná se o monismus metafyzický, monismus noetický a monismus etický.²⁴

Monismus metafyzický se se pokouší zjistit podstatu jsoucna přímo, klade otázku po vlastní podstatě jsoucna jako takového. Tuto skupinu lze dále rozdělit na monismus fenomenální neboli reálný, který hledá podstatu skutečnosti ve světě jevů dostupných našemu poznání a na monismus realistický (či transcendentní), který hledá vlastní skutečnost ve světě, který naše poznání částečně nebo úplně přesahuje.²⁵

Fenomenální monismus může mít dále podobu materialistickou, vycházející z předpokladu, že podstata skutečnosti je více či méně hmotná (patří sem monismus mechanistický, dynamický, hylozoistický a pyknotický) nebo idealistickou (spiritualistickou), odvozující veškerou skutečnost z duchovní podstaty – hmota je tu podvědomým, méně vyvinutým stupněm ducha.²⁶

Realistický (transcendentní) monismus nehledá podstatu jsoucna ani v duchu ani ve hmotě, ale v něčem třetím. Duchovní a hmotné přitom nejsou součástmi tohoto „třetího“, ale jeho pouhými atributy. Jedná se zde o snahu nalézt střední linii mezi vyhraněným materialismem a vyhraněným idealismem a staví se tu jakýsi protipól Aristotelovu

---

²³STATEČNÝ, Karel. Monismus a jeho filosofické základy. *ČKD*. 1. vyd. [online] Praha. 1912, 9/1912. s. 709-710. [cit. 2015-06-10]. Dostupné z: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=4695>

²⁴STATEČNÝ, Karel. Monismus a jeho filosofické základy. *ČKD*. 1. vyd. [online] Praha. 1912, 9/1912. s. 709-710

²⁵STATEČNÝ, Karel. Monismus a jeho filosofické základy. *ČKD*. 1. vyd. [online] Praha. 1912, 9/1912. s. 710

²⁶STATEČNÝ, Karel. Monismus a jeho filosofické základy. *ČKD*. 1. vyd. [online] Praha. 1912, 9/1912. s. 710

dualistickému realismu. Věcně a historicky je tedy vhodnějším označením monismus realistický. Je tím také umožněno další dělení realistického monismu na monismus transcendentní a imanentní.

Podstata toho „třetího“ je předmětem zájmu jednak směrů agnostických, jednak směrů pozitivních. Přístup agnostického monismu spočívá v tom, že sice víme, že takovéto jsoucno existuje, ale jeho podstata je nepoznatelná. Pozitivní směr vychází z předpokladu, že vlastní podstata věci je víceméně poznatelná. Není sice poznatelná bezprostředně, přímo, ale nepřímou – jednak metafyzicko – dialektickými dedukcemi (monismus racionalistický) nebo aplikací pojmů získaných ze zkušenosti (monismus přírodně-filosofický, zahrnující monismus evolucionistický, aktualisticko.teoretický a psychofyzický).²⁷

Monismus noetický se naproti monismu metafyzickému nepokouší nalézt povahu jsoucna přímou cestou, ale pátrá po povaze jsoucna v našem poznání a teprve z ní se snaží usuzovat na povahu jsoucna jako takového. Noetický immaterialismus chce tedy být v první řadě vědeckou metodou a až poté novým světovým řádem. Směry, které sem náleží lze v zásadě rozdělit do tří skupin: objektivní, subjektivní a neutrální immaterialismus (idealismus).²⁸

Objektivní idealismus se ještě částečně opírá o metafyzické tradice a připouští existenci vnějšího jsoucna, ale toto jsoucno je pro něj nehmotné podstaty, tak ruší rozdíl mezi jsoucnem fyzickým a psychickým.²⁹

Subjektivní idealismus zavrhuje spekulace, které by chtěly vystoupit z našeho „já“ a vyvozovat cokoliv mimo něj z údajů našeho vědomí a uznává pouze jedinou skutečnost: fakta našeho sebe-vědomí. Tím ruší rozdíl mezi vnějším a vnitřním světem.³⁰

Neutrální idealismus zcela odstraňuje pojem jakéhokoliv subjektu, který by byl odlišný od ostatních objektů, subjekt i objekt zde mají stejný význam a stejný nárok na skutečnost. Tím je popřen rozdíl mezi subjektem a objektem. Tento typ idealismu tvořil samotné jádro všech tehdy nejnovějších poznávacích teorií a vystupoval pod jmény jako moderní pozitivismus nebo imanentní filosofie. V imanentní filosofii lze dále vysledovat ještě dva výrazné odstíny: konsciaentalismu (monismus vědomí) a empiriokriticismus (filosofie

---

²⁷STATEČNÝ, Karel. Monismus a jeho filosofické základy. *ČKD*. 1.vyd.[online] Praha. 1912, 9/1912. s.710

²⁸STATEČNÝ, Karel. Monismus a jeho filosofické základy. *ČKD*. 1.vyd.[online] Praha. 1912, 9/1912. s.709-710

²⁹STATEČNÝ, Karel. Monismus a jeho filosofické základy. *ČKD*. 1.vyd.[online] Praha. 1912, 9/1912. s. 710

³⁰STATEČNÝ, Karel. Monismus a jeho filosofické základy. *ČKD*. 1.vyd.[online] Praha. 1912, 9/1912. s. 710

čisté zkušenosti).³¹

Pro lepší názornost je monismus možné rozdělit takto: monismus jako metoda versus monismus jako světový názor. Monismus jako světový názor se dělí na monismus kauzální a konstitutivní a ten dále na monismus metafyzický a noetický.³²

Metafyzický monismus rozdělujeme na transcendentní a fenomenální a tento dále na spiritualistický a materialistický.³³

Noetický monismus se dělí na objektivní, subjektivní a neutrální.³⁴

Existuje řada dalších možných způsobů rozdělení monistických směrů, například dělení profesora Kadeřávka na empirismus, materialismus, herbartismus, pozitivismus, teorii o vrozených ideách, teorii o Kantově kriticizmu, idealistický akosmismus, apriorní intelektualismus a panteismus.³⁵

Další možností je dělení Wundtovo, kde jsou v rámci metafyzického monismu místo dvou směrů – fenomenální a transcendentní, směry tři: materialistický, spiritualistický a realistický (transcendentní). Odlišné pohledy jsou také na umístění agnostického směru k transcendentnímu (realistickému) monismu, neboť tato nauka byla obvykle chápána jako otázka noetická. Noetický monismus by se pak rozděloval na tři hlavní kategorie – empirismus, racionalismus a kriticizmus a kriticizmus na negativní (skepticismus) a vlastní kriticizmus, do kterého by patřil agnosticizmus vedle pozitivismu.³⁶

2.2 Východiska monistické kritiky náboženství

Monistické snahy o nový světový názor, který by měl odstranit a nahradit dosavadní světový názor dualistický se neobjevily najednou. Náznaky těchto snah se objevují již dlouho předtím, vlastně se táhnou celými dějinami lidské kultury. Nicméně k vyhlášení úpadku starého systému došlo až ve století devatenáctém a k zahájení snah o jeho likvidaci až ve století dvacátém. V devatenáctém století se jednalo ve filosofii zejména o vliv tradice revoluční Kantovy filosofie, kvůli kterému byla metafyzika prohlášena za utopii a noetika vlivem filosofie Hegelovy upadla do materialismu, sensualismu, pozitivismu, agnosticizmu a

³¹STATEČNÝ, Karel. Monismus a jeho filosofické základy. *ČKD*. 1.vyd.[online] Praha. 1912, 9/1912. s.711

³²STATEČNÝ, Karel. Monismus a jeho filosofické základy. *ČKD*. 1.vyd.[online] Praha. 1912, 9/1912. s.711

³³STATEČNÝ, Karel. Monismus a jeho filosofické základy. *ČKD*. 1.vyd.[online] Praha. 1912, 9/1912. s. 711

³⁴STATEČNÝ, Karel. Monismus a jeho filosofické základy. *ČKD*. 1.vyd.[online] Praha. 1912, 9/1912. s. 711

³⁵STATEČNÝ, Karel. Monismus a jeho filosofické základy. *ČKD*. 1.vyd.[online] Praha. 1912, 9/1912. s. 711

³⁶STATEČNÝ, Karel. Monismus a jeho filosofické základy. *ČKD*. 1.vyd.[online] Praha. 1912, 9/1912. s.711-712

skeptického nihilismu. K podobnému vývoji došlo i v exaktních vědách. Nejprve se zdálo, že jejich počáteční úspěchy jsou jasným důkazem toho, že jejich metody musí být správné. Pojednou však tyto vědy překvapily svět zprávou, že se ocitly ve slepé uličce, neboť se dostaly do konfliktu se svými vlastními principy. Jedni došli k přesvědčení, že se nedá hovořit o dalším pokroku, dokud nebude ve vědách exaktních i duševních nalezeno jednotné stanovisko, které by nemuselo být měněno při přechodu z jednoho typu věd do druhého a naopak. To je vyjádřeno slovy Haecklovými: „celá lidská věda jest jen jedinou budovou poznání; zavrhuje obvyklé rozlišování mezi vědou přírodní a duchovou: poslednější je částí prvnější a nebo opačně, obě jsou jedno a totéž: vědecká psychologie není nežli částí fyziologie“. Druhá skupina přírodních filosofů se přibližuje k opačnému pólu, když doznává, že pokusné vědy o století zaostávají za filosofií, to znamená že je třeba postoupit od filosofie Descartovy a Lockeovy směrem ke Kantově a Humeově noetice. Věda tak není ničím jiným než subjektivním popisem našich zážitků.³⁷

Největší krize je však spatřována ohledně problému nábožensko-etického, což je vyjádřeno heslem: křesťanství jako světový názor a jako etika je nadále neudržitelné. Křesťanský dualismus mezi Bohem a světem, mezi tímto světem a oním světem je v rozporu se všemi vědami, ale i sám se sebou, jedná se o násilnými prostředky udržovaný paradox. Křesťanství vymizelo z rozumu i ze života lidstva a stalo se pouhou fixní ideou. Z tohoto rozporu mezi náboženstvím a veškerým ostatním chápáním života vede k nepravdivosti a k pokrytectví ve všech oborech soukromého i veřejného života.³⁸

Totéž tvrzení je pak vztaženo i do oblasti etiky, která v této situaci již údajně není možná, protože se opírá o systém mytologických divů, vypravování a takzvaných nadpřirozených zjevení, a proto je stejného druhu jako náboženství. Jedná se o náboženství a etiku bolesti, záporu, sobeckého šilhání po odměně na onom světě, rezignace na ovládnutí přírody a rozvoj fyzických a psychických sil. Tyto závěry se však netýkají pouze otázek filosofických, přírodovědeckých, náboženských a etických, ale téměř všech oborů lidského citění a myšlení včetně otázky sociální, národohospodářské a politické. Tyto otázky prostupují základy celé lidské kultury, která následkem toho hrozí zhroucením.³⁹

Před touto katastrofou existuje jediná možná záchrana – lidstvo se musí rozloučit s dosavadním dualistickým světovým názorem a nahradit je novým monistickým, protože tento

³⁷STATEČNÝ, Karel. Monismus. ČKD. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 5+6/1919. s. 193-194.[cit. 2015-06-10].Dostupné z: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?anek=7077>

³⁸STATEČNÝ, Karel. Monismus. ČKD. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 5+6/1919. s.194-195

³⁹STATEČNÝ, Karel. Monismus. ČKD. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 5+6/1919. s.195

starý dualistický světový názor - dualismus vědecký a náboženský je podle jeho kritiků příčinou veškeré bezprincipiálnosti, nedůslednosti, povrchnosti a polovičatosti, všeho toho duchovního zmatku, sociálního pnutí a utajeného strachu lidstva ze sebe samého. Jedině odstraněním tohoto dualismu může být znovu dán správný základ vědám, filosofii, náboženství, etice a estetice a mohou se dále otevřít nové prostředky k nové a zdravé životní výchově.⁴⁰

Oprávněnost těchto předpokladů prý potvrzují především vědy, jejichž minulost i přítomnost jsou živým dokladem toho, že celá příroda je založena monisticky. Velké objevy i každý drobný krok k rozšíření přírodovědeckého poznání znamená odpoutání od zděděného dualismu či pluralismu a přiblížení k monismu. V období od filosofie starší školy jónské, která se pokoušela vysvětlovat celý svět z jediné pralátky, po objev zákona o zachování hmoty a energie došlo k celé řadě dalších objevů, které důrazněji a důrazněji vedou k poznávání přírody pod jedním zorným úhlem a monistický názor přímo vnucují. Je stále jasnější, že všechny projevy přírody jsou jen rozdílnými produkty jedné a téže pralátky.⁴¹

Tak jako nelze natáhnout ostrou hranici mezi říší rostlinnou a živočišnou či mezi světem lidským a zvířecím, tak tím spíše se i lidská duše jeví spíše jako nepatrná součást duše světa a lidské tělo jako nepatrná součást velkého organizovaného tělesného světa. Z těchto důvodů monisté s odvoláním na nejvnitřnější přesvědčení téměř všech myslících a nepředpojatých přírodovědců, vyjadřují přesvědčení, že celý poznatelný svět je jediná a jednotná podstata, která existuje a vyvíjí se podle jediného společného zákona. Proto je možné krizi, ve které se soudobé vědy - fyzika, chemie, biologie a psychologie ocitly, překonat pouze odstraněním dvou hlavních překážek.⁴²

První překážkou má být nerozhodnost s jakou vědecká spekulace po posledních objevech zůstávají na poloviční cestě. Je třeba, aby se konečně veškeré vědy rozhodly pro jednotnou monistickou formuli, aby hlavní úlohou všech skutečně vědeckých spekulací nebyla jako dosud neúčinná spekulace o jakési samostatné a nehmotné duševní podstatě a o jejím občasném a hádankovitým spojením se zvířecím tělem, ale zejména srovnávací vyšetřování duševních orgánů a pokusné zkoumání jejich psychických funkcí.⁴³

Druhou a stejně důležitou překážkou rozvoje vědy je prý metafyzický základ, ze

---

⁴⁰STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 5+6/1919. s.195-196

⁴¹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 5+6/1919. s.196

⁴²STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 5+6/1919. s.197

⁴³STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 5+6/1919. s. 197

kterého vycházejí: otázka podstaty, osobnosti či neosobnosti poslední příčiny veškeré skutečnosti. Například dle vyjádření Arthura Drewse si nikdo nemá myslet, že ty staré, sporné otázky o božství a ne-božství absolutna, o boží osobnosti a neosobnosti jsou jen akademickým tématem, které je dobré jen k tříbení rozumu. Naopak, podle něho jsou tyto staré spory základními otázkami veškeré spekulace a na jejich zodpovězení závisí všechny ostatní součásti celého myšlenkového systému a navíc i celé centrum současného kulturního života. Je to dáno tím, že tento rozpor mezi předpokladem světové jednoty na jedné straně a osobního tvůrčího světového základu na straně druhé proniká bezprostředně a bez výjimky všemi filosofickými obory a koncentrují se v něm metafyzické základy všech věd. Otázka příčinnosti a účelnosti, podstaty a osoby, otázka stvoření a evoluce – všechny tyto otázky mají svůj Archimedův bod v rozhodnutí, zda je poslední příčina osobní nebo neosobní.⁴⁴

Pokud tedy chceme přistoupit k uspokojivému řešení jakéhokoliv jiného problému, musíme mít nejprve jasno ohledně této otázky. Teprve po odstranění této překážky – odstranění ve smyslu monistickém mohou i exaktní vědy dosáhnout takového rozvoje, jaký si nyní nelze představit.⁴⁵

2.3 Monistická argumentace

Podle prohlášení Heinricha Schmidta nelze sice tvrdit, že veškeré světové záhady jsou již vyřešeny, všeobecné základy jsou však již určeny pevně, vedle světa věčného v čase i prostoru, jednotného od kosmické mlhoviny po živou bílkovinu a fungujícího dle věčných a neměnných zákonitostí, není žádné místo pro jakéhosi osobního Boha, božskou zvlášť nebo ďábelskou náhodu, není zde žádné místo pro křesťanský světový názor.⁴⁶

V tomto kontextu se tedy z dosaženého vrcholu monistického poznání otevírají badatelskému nadšení nové, překvapivé perspektivy slibující ještě větší přiblížení tomu jedinému, velkému světovému tajemství.⁴⁷

Dalším důvodem pro zavržení starého dualistického světového názoru má být filosofie.⁴⁸

---

⁴⁴STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 5+6/1919. s.198

⁴⁵STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 5+6/1919. s.198

⁴⁶STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 5+6/1919. s.198

⁴⁷STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 5+6/1919. s.198

⁴⁸STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 7+8/1919. s.296.[cit. 2015-06-11].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=7222>

Panuje údajně obecné přesvědčení, že psychointelektuální část lidské přirozenosti je uzpůsobena tak, že nutně musí vést k překonání jakéhokoliv dualismu či pluralismu a přijetí monismu. Podle Gustava Ratzenhofera tedy musí každý filosof zastávat monistický názor, protože základním principem veškerého poznání je zásada příčinnosti, která musí každou filosofickou situaci vést k tomu, aby se počet příčin stále více redukoval a celá skutečnost se uváděla na jeden princip. Podobný pohled sdílí i Artur Drews podle něhož veškeré myšlenkové zpracování skutečnosti směřuje k tomu, aby se různotvárnost všech jevů dějů zjednodušovala a vysvětlovala opakováním a spojováním co nejmenšího počtu prvků a vyrovnáváním protikladů tím, že se rozpor, ve kterém spočívají převede na nějakou vyšší hodnotu. Výpovědí monismu není tedy nic jiného než to, že myšlenkové zpracování skutečnosti je možné jedině proto, že jsoučno je jednota, kterou v něm myšlení musí hledat.⁴⁹

Vzhledem k omezené délce života a omezené životní síle je třeba co nejvíce šetřit životní energií a vynakládat jí co nejúčelněji, ne na výkony, které jsou biologicky indiferentní. Každý živý tvor se tedy přirozeně snaží o co největší zjednodušování a soustřeďování reakcí vnějšího světa. Vedle toho také pro nedokonalost smyslových orgánů a nekonečném množství a různotvárnosti vlivů, na které nelze reagovat zvlášť a jedinečně si organismus vypomáhá tím, že reaguje na celé skupiny podobných vlivů jedním a týmž způsobem.⁵⁰

Tato biologická monistická tendence přirozeně pokračuje směřováním psychologického snažení k obdobné redukci různotvárné zkušenosti. To se projevuje v celé šíři psychologického života – v citech, projevech vůle a poznávacích pochodech. Nejvýznamnější hybnou silou všech citů a rozhodnutí vůle, na nich založených, je láska. Posledním cílem lásky je jednota – přizpůsobení a splynutí s vytouženým předmětem.⁵¹

Také rozbor poznávacích pochodů ukazuje, že i ony jsou ovládány zákonem jednoty a apercepce - převádění neznámých dojmů a nových zážitků na něco již známého k nim neodmyslitelně patří. Proto se také hovoří o tzv. monismu apercepce.⁵²

Při vědomém osvojování vědomostí se osvědčují nejen instinktivní a spontánně působící zákony asociace, ale hlavně zákony o tvoření pojmů, pojmového myšlení a usuzování. Čím jsou tedy v oblasti biologie asimilační funkce živé bytosti, v oblasti psychologie zákony rovnosti a podobnosti, tím jsou ve sféře myšlení nejvyšší principy

---

⁴⁹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 7+8/1919. s.296

⁵⁰STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 7+8/1919. s.297

⁵¹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 7+8/1919. s.297

⁵²STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 7+8/1919. s.297

identity, kontradikce a logické spojování příčiny a následku. Tak jako je úkolem formálních věd odvozovat z určitých vět všechny ostatní v logickém pořádku, tak naopak empirické vědy slouží k tomu, aby množství drobných fakt podřizovaly všeobecným hlediskům a přírodním zákonům. Aby bylo možné o nějakém novém problému říci, že jsme ho poznali či pochopili a porozuměli mu, je třeba jej převést na něco již známého nebo na něco, co je za známé pokládáno, řešení tedy musí vycházet z předchozích poznatků odvozených ze zákonů logiky či z empirických zákonů. S použitím těchto zákonů na zpracování našich neuspořádaných zkušeností se dostáváme ze sféry subjektivní do světa objektivní skutečnosti. A toto je druhý hlavní faktor, kterým se zdůvodňuje monistická snaha po zevšeobecnování a sjednocování.⁵³

Aby to dokázali, odvolávají se i k vnějším důkazům – důkazům ze skutečnosti. Například Wundt, který prohlašuje, že všeobecná zákonitost, kterou lze ve světových názorech, tak jak jdou po sobě, vyzorovat, je patrné, že se realistický dualismus již vyžil a budoucnost patří monistickému směru. S podobným názorem přichází Fridricha Paulsen, podle kterého se vývoj lidského ducha pohybuje ve směru monisticko-idealistickém. Jednak k tomu prý vede vědecko-filosofická spekulace a na druhé straně ústí vývoj náboženského chápání do monoteismu, který je pojmově totožný s panteismem. V této souvislosti Statečný uvádí i zástupce křesťanské filosofie Fridricha Klimkeho, který potvrzuje, že epocha centrifugální roztržiténosti, která zachvátila filosofii v předchozím století po přemrštěných nárocích absolutního rozumu se zdá být u konce.⁵⁴

Centrifugální působení věd se změnilo v centripetální a tak jako předtím docházelo k honbě za exaktními vědami je nyní na řadě dosud pohrdaná metafyzika. Proto s větší silou než kdykoliv předtím vyvstaly snahy o sjednocení roztržiténých výsledků bádání do jednoho velkého světového názoru. Ale obdobně jako v předchozím období došlo v povrchní honbě za vědou velmi záhy k nebezpečí rozplynutí jednotlivých údajů lidské zkušenosti, nyní dochází v centripetálním proudu k opačnému nebezpečí, tedy slepé zaujetí problémy metafyzickými za účelem prosazení jednotného světového názoru i za cenu toho, že by všechny nejjistější údaje zkušenosti a nejsamozřejmější zásady myšlení měly přijít vniveč. Vyjádřením tohoto nebezpečí jsou právě nastupující soudobé monistické směry.⁵⁵

Ještě více podle zastánců monistického směru volá po korekci současného světového názoru etická a náboženská otázka. Je-li veden boj s téměř všemi složkami staré kultury, pak

---

⁵³STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 7+8/1919.s.297-298

⁵⁴STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 7+8/1919.s.300

⁵⁵STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 7+8/1919.s.300-301

náboženská otázka je jeho ohniskem. Jde o především zápas o nové náboženství, zápas mezi teismem a panteismem.⁵⁶

Pozitivisté tvrdí, že tak jako nelze hovořit o normálním vývoji filosofie a ostatních věd bez pevných metafyzicko-teologických základů, tak náboženství je tím, v čem vědy i filosofie docházejí svého vyvrcholení. Jak si může lidstvo srovnat se svým sebevědomím skutečnost, že se ve všech oborech jeho činnosti činí ohromné pokroky, ale náboženské vyznání stojí stále na stejném místě. Náboženství se tak stalo pseudovědeckým systémem, který požaduje bezpodmínečné podřízení jeho formulím a smysl pro svobodu a citlivé teoretické svědomí nové doby se proti takovýmto uměle vytvořeným dogmatům přirozeně brání. Takové náboženství pouze vytváří propast mezi vírou a vědou, vnitřním přesvědčením a náboženským vyznáním a tento rozpor má být, dle všeobecně uznávaného názoru, jedinou příčinou velké nemoci doby. Pokud se někde ještě tento rozpor neprojevil ve své plné podstatě, tak je to způsobeno praktickým přizpůsobováním poměrům na základě soustavné laxnosti v myšlení a jednání nebo vědomého a soustavného pokrytectví. Jedna část lidu má své náboženství, ale bez jakékoliv jiskry myšlení a na druhé straně u filosofů zas není ani stopa náboženství, případně je přítomno jako pouhá maska. O většině vědců a vzdělců se pak dá říct, že nemají ani náboženství ani filosofii.⁵⁷

Tato duchovní bída a toto vědomé či nevědomé pokrytectví prý pouze upevňují světovou vládu nemyslicích lidí, respektive nábožných oveček v čele s jejich pastýři, kteří udržují duševní, sociální a státní život v Evropě v otroctví, protože nejdůležitější podmínkou zdravého národního duševního života je vnitřní pravdivost, které se zde nedostává.

Tato katastrofa prý neskončí dříve dokud vzdělaní lidé jasně a hmatatelně nepoznají, že křesťanství jako světový názor již je v úplném rozkladu a jako etika je pro současnost naprosto nedostačující a místo něho je možné postavit nový světový názor, který je výsledkem přírodovědecko-filosofického myšlení, je schopen vývoje, a který při své aplikaci na život jednotlivce i společnosti slibuje mít ten nejlepší vliv. A tento nový a lepší světový názor má právo i povinnost si vybojovat na tom starém takové postavení v duševním životě lidstva, které by odpovídalo jeho kulturnímu významu.⁵⁸

Především je prý třeba pochopit, že křesťanství jako světový názor již v této době není

---

⁵⁶STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 9+10/1919. s.404.[cit. 2015-06-10].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=7321>

⁵⁷STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 9+10/1919. s.405

⁵⁸STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 9+10/1919. s. 405

možné. Není to jen přírodovědecký výzkum, ze kterého tento rezultat vyplývá, ale ještě lépe to dokládají filosofie, teologie, historická věda a psychologie. Podle Heinricha Schmidta existuje pro monisty křesťansko-dualistický světový názor již jen historicky. Stejně historický a náležející dřívější kulturní době je i pojem zjevení a pojem tvůrčího, zachovávajícího a vládnoucího Boha. Podobně historickým je prý i koncept nějakého nadpozemského světa – nebeského nebo pekelného.⁵⁹

Pokud má v této době křesťansko-dualistický světový názor ještě tak silnou pozici, nelze být překvapen duševním stavem evropského lidstva. Jedním z činitelů, kvůli kterým dosud převažuje v širokých vrstvách křesťanství jako světový názor je (protestantská) teologie. Univerzitní teologie je vinna pasivitou, která jí vedla k tomu, že nesdělovala poctivě a otevřeně výsledky svého bádání lidem. Největší překážkou pokroku k lepšímu je však teologie kuriální, synodální a pastorální poznamenaná mocichtivostí svých zástupců. Teologové výsledky svého bádání až příliš často zatajovali před lidmi a příliš dlouho se je snažili udržet ve víře, že v biblicko-křesťanském životním a světovém názoru není žádný prostor k pochybnostem.⁶⁰

Představitelé monistického směru dále při své argumentaci proti křesťanství používají analogii s orgány v živém organismu s tím, že některé z nich, například slepé střevo mohou být tomuto organismu nebezpečné, stejně jako křesťanský světový názor kulturnímu celku.⁶¹

Je tedy národní i mravní povinností spolupracovat na odstranění nedůstojného dualismu mezi životem a náboženstvím. Odmítnuta je jakákoliv tolerance s odvoláním na to, že tento systém sám tolerantní nikdy nebyl a ani být nemůže. Tolerance také není na místě, neboť se jedná o boj proti fantomu, kterému nic skutečného neodpovídá.⁶²

Křesťanství už teď leží v troskách, a kdo se k němu až dosud upínal, by se mohl zhrozit a upadnout do zoufalství a bázně z bezedné prázdnoty. Tato bázeň před prázdnotou, která by nastala po odstranění dosavadního světového názoru, je však zcela zbytečná, protože místo, které již zaplnil jeden světový názor nezůstane prázdné. Toto místo je již vyplněno, protože nový světový už zde je.⁶³

Je to pyšná stavba světového názoru monistického, která se tyčí na troskách

---

⁵⁹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 9+10/1919. s.405

⁶⁰STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 9+10/1919. s.406

⁶¹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 9+10/1919. s.406

⁶²STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 9+10/1919. s.407

⁶³STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 9+10/1919. s.407

supranaturalistického křesťanského světového názoru, stavba, ke které položil základy Koperník, a kterou vybudovalo úsilí moderní přírodní filosofie a 350 let plných práce při promyšleném pozorování přírody. Není vydupán ze země Arnoštem Haecklem, ale stojí za ním řady spolupracovníků, kteří se na jeho výstavbě podíleli. Stejně pozvolna jako se rozpadalo to staré, uskutečňovalo se to nové a tak i tento vývojový proces ukazuje na procesy tvoření, vedle procesů zničení. Nekonečnost a věčná zákonitost světa se lidskému myšlení zjevila v Koperníkovi, Brunovi, Keplerovi a Newtonovi, přičemž Newton ještě potřeboval jakéhosi Boha na počátku stvoření, aby zřídil světový stroj, určil dráhy planetám a sluncím a nechal je v chodu. O šedesát osm let později Kant vyložil složení a mechanický vznik světové budovy podle Newtonových zásad. Byl to právě Kant, který svojí teorií tvořícího, zachovávajícího a vládnoucího Boha odstranil ze země a z celé organické i anorganické přírody. Nicméně ještě po dalších sto let se tvůrčí Bůh udržel v biologii, až byl nakonec odstraněn i odtud. Až dosud obvyklá hypotéza jménem Bůh ztratila půdu pod nohama, kdy Haeckel a Darwin odůvodnili vývojovou a selekční teorii a když jí rozšířili na celou organickou přírodu včetně člověka. Vznik života, druhů, člověka a jeho duševních sil, vznik morálky – toto všechno jsou vývojové procesy, které nebyly vytvořeny ani přerušeny jakousi nadpřirozenou silou, ať už jí budeme nazývat jakkoliv. Křesťanský Bůh je tak odklizen od přírody i od jsoucí a nazývat všepřírodu Bohem je zbytečné – jednak proto, že by se tím jen zavádělo dvojí pojmenování pro jednu a tutéž věc a na druhé straně slovo příroda vzbuzuje v těch, kdo přírodu dobře znají, mnohem větší a čistější citové a etické hodnoty, než by tomu byla se slovem Bůh. K čemu by tedy tak zbytečný pojem měl být v moderním světovém názoru?⁶⁴

Jestliže tedy opravdu universum ovládají věčné a nezměnitelné přírodní zákony, jsou tím vyloučena tři velká ústřední dogmata metafyziky, a to: osobní Bůh, svobodná vůle a nesmrtelnost duše. Tím, že se přírodní zákony mylně přirovnávají k lidským, vyžaduje se často i tady určitý zákonodárce, který je jejich původcem a tím by měl být osobní a rozumem nadaný Bůh. Tyto antropistické představy jsou již neudržitelné, stejně jako obvyklé srovnávání člověka s Bohem – představa jakési plánovitě a rozumně vlády nad světem prostřednictvím nějakého takového antropomorfního osobního Boha, včetně s tím spojenou naukou o „mravním světovém řádu“ (ve smyslu křesťanské etiky) a víra v jakousi milující prozřetelnost – to jsou naivní výplody dětské fantazie. Všechny tyto výtvořky věroučného poblouznění a věroučného básnění, všechna ta domnělá zjevení – to všechno ztratilo platnost

---

⁶⁴STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 9+10/1919. s.408

jasným poznáním věčných a nezměnitelných přírodních zákonů, k jejichž poznání vedl obdivuhodný pokrok přírodovědného poznání v 19. století. Nyní už je známo, že Bohem je největší přírodní zákon, zákon substance, a tím dochází k nejvyššímu pochopení pojmu Boha.

65

Tímto způsobem se vyjadřuje jedno křídlo tvůrců nové monistické teologie. Křídlo druhé, které představuje například Eduard Hartmann nebo Paulsen se vyjadřuje obdobně. Podle nich si moderní sebevědomí může představit snad jakéhosi světu imanentního Boha, Boha věčného rozumu, který sám sobě určuje zákony. Pojetí víry v nadsvětového Boha už je překonáno, náboženství ve smyslu monistickém je potvrzením vývoje, potvrzením transcendentálního podkladu vší existence, je potvrzením ideje o bohu-přírodě, jejíž nejvyšší zjevení se projevuje v kulturní vůli lidstva. Za proměňujícím se organismem musí být rozpoznána jednotná duchovní podstata – monistická říše ducha, která stojí v uzavřené jednotě za plností individualizace a spojuje vše jednotlivé v jednotu. Metafyzickému pluralismu, rozpadnutí se lidstva v jednotlivé osamělé a různými směry se ubírající body lze uniknout jen v případě, že určitý monistický duchovní svět obepíná svět individuální podstaty. Pokud nejsme obepnuti takovou jednotou, pak jsme pouhými mechanistickými centry síly, které se z nesmyslného zmatku vynořují a opět mizí podle určitých zákonitostí. Tento požadavek prý ideálně splňuje monistické náboženství – neboť monismus dává Bohu, to co je Boží: absolutnost, substancialitu, duchovost atd. a individuu také co mu náleží: skutečnost, schopnost činnosti, teleologickou a teletickou jednotu funkce, relativní konstantnost osobnosti bez konstantnosti absolutní, příklon k absolutní jednotě podstatného a absolutního subjektu a relativní samostatnost vůči všem ostatním individuím bez samostatnosti vůči absolutnu. Tím se prý ze všech stran ukazuje, že monismus musí být cílem, ke kterému směřují stejnoměrně panteismus, teismus i individualismus a v němž se všechny setkávají.⁶⁶

A proto prý monismus rozhodně nechce pochovat veškeré náboženství, ale naopak není žádné druhé náboženství, které by tolik potvrzovalo vědomí naší jednoty s bohem a světem, a které by mohlo způsobit takový rozmach lidského náboženského a mravního citění. Toto přesvědčení se tedy musí dříve či později opět stát centrem všeobecného zájmu, v němž se rozlišují bojující strany – panteismus, teismus. A pak se teprve bude jednat o pravý kulturní boj.⁶⁷

---

⁶⁵STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 9+10/1919. s. 408-409

⁶⁶STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 9+10/1919. s. 409-410

⁶⁷STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 9+10/1919. s. 411

2.4 Kritika náboženství v programu Německého monistického svazu

Německý monistický svaz měl usilovat o vybudování vědecky udržitelného světového názoru a o jeho praktické uskutečnění. Odmítl dualistický názor jako zastaralý, který proti sobě jakoby staví Boha a svět, duši a tělo, sílu a hmotu, přestože to neodpovídá žádným skutečným protikladům.⁶⁸

Monismus neuznává existenci žádných mimo a nadsvětých bytostí, které by mohly zasahovat do lidského života nebo do přírodních dějů. Monismus zná jenom zákonité působení přírody, do kterého se počítá i lidská kulturní činnost.⁶⁹

Člověka monismus chápe jak v tělesném tak i duchovním smyslu jako nejvyšší výsledek vývoje, který vznikl z nižších počátečních forem života postupným přetvářením.⁷⁰

Ohledně duše vyjadřuje monismus přesvědčení, že není ničím, co by bylo odděleno od těla, ale spočívá v jeho životní funkci, monismus proto odmítá víru v jakoukoliv nesmrtelnost duše oddělitelné od těla.⁷¹

V náboženstvích nevidí monismus nadpřirozená zjevení, ale produkty citu a duchovního života různých národů v různém období. Zcela uznává význam náboženství pro zušlechtování lidstva, ale rozhodně odmítá, že by náboženská musela být nutně spojena s nadpřirozenými představami.⁷²

Ohledně konfesí monismus tvrdí, že násilně za pomoci státního a společenského tlaku ovlivňují výchovu mládeže a velice tím škodí rozvoji pravého náboženského života.⁷³

---

⁶⁸ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 5+6/1922. s.162.[cit. 2015-06-16]. Dostupné z: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=7972>

⁶⁹ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 5+6/1922.s.162

⁷⁰ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 5+6/1922.s.162

⁷¹ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 5+6/1922.s.163

⁷² STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 5+6/1922.s.163

⁷³ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 5+6/1922.s.163

3. Statečného kritika monismu v ČKD

3.1 Monistické téma ve Statečného článkách v ČKD

Jak jsme již zmínili v životopisné skice Karla Statečného, věnoval problematice monismu celou sérii článků v Časopisu katolického duchovenstva v letech 1919 – 1923. Tato série nazvaná „Monismus“ s podtitulem „Základy jeho filosofické a ethické“ byla vlastně koncipována jako poměrně rozsáhlá studie tohoto filosofického směru a měla se tímto tématem zabývat z různých pohledů, včetně podrobného rozebrání jeho jednotlivých hlavních směrů ve čtyřech dílech. Bohužel po vydání části úvodu celého rozsáhlého díla, kde se Karel Statečný zabývá východisky monismu a následně jeho propagandou a zamýšlí se nad adekvátní křesťanskou reakcí na ní, nebyly již zbývající části z objektivních příčin – Statečného přestup z římskokatolické církve do Církve československé, v ČKD publikovány. Mimo tuto hlavní sérii věnoval Statečný v ČKD monistické problematice i řadu recenzí vědeckých prací tematikou monismu.

3.2 Zhodnocení monistických východisek

V uvedené sérii článků provádí Statečný nejprve analyzuje motivy monismu jako světového názoru, tak jak již bylo popsáno v oddílu věnovaném východiskům monistické kritiky náboženství.

Z tohoto pohledu východisek monismu je Podle Statečného nade vši pochybnost, že je monistická tendence nejen zasazena hluboko v lidské přirozenosti, ale je i objektivně správná. Vždyť toto vše přiznává a učí a i křesťanská filosofie – ale právě skutečnost, že tento instinkt, který nás vede k jednotě je tak elementární, má nás varovat před nebezpečím, které v sobě skrývá. Onen pud, který vede k jednotě se totiž může stát sebeklamem, pokud si včas nepoloží otázku, kam až lze ve snahách o sjednocování zajít, zda mají nějaké hranice, které nelze překročit a kde se tyto hranice nacházejí. Pokud je úkolem filosofie, aby se nenechala zlákat subjektivní zvůli, ale aby v co největší šíři a hloubce pátrala po objektivní skutečnosti, aby se doba, která se nazývá vědeckou vzala na svojí subjektivní touhu po jednotě nějaké objektivnější měřítko. Pokud se tak děje, pak ti stejní činitelé, kteří vedou k jednotě, vytyčí i meze pro tyto monistické tendence.⁷⁴

---

⁷⁴STATEČNÝ, Karel. Monismus. ČKD. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 7+8/1919. s.298-299.[cit. 2015-06-11].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=7222>

I katoličtí filosofové připouštějí, že je poměrně jednoduché pochopit, proč se filosofie tak rychle odvrací od dualistického světového názoru směrem k názoru monistickému. Neušlo jim, že příčiny vedoucí k monistickému zakončení otázky světového názoru musí mít svůj základ buď v povaze lidského poznání nebo v objektivní skutečnosti, případně v obojím. Snaha o sjednocování a zjednodušování má přirozený kořen v subjektivních faktorech – lidské povaze, a to po stránce biologické, psychologické, logické i noetické.⁷⁵

To znamená, že stejně jako empirické zákony přírodních věd jsou odvozeny ze skutečnosti, tak i formální logické principy nemají pouze subjektivní povahu, ale mají všeobecnou objektivní hodnotu ovládající veškerou skutečnost. Lidská subjektivní, biologická a psychologická tendence, která vede ke sjednocování veškeré skutečnosti, by neměla naprosto žádný význam pro filosofické a vědecké zpracování, kdyby jí ve skutečnosti samotné nic neodpovídalo. V takovém případě by se jednalo pouze o jakýsi druh poezie, která je sice zakotvena ve skutečnosti, ale za svou jednotnou ideu a za svůj vznik vděčí pouze básnickové tvůrčí síle. Pak by si ovšem nemohla činit nárok na to, že je poznáním objektivní skutečnosti v její podstatě, ale zůstala by jejím pouhým subjektivním osvětlením. Je nemyslitelné, že by lidský duch vytvářel obsáhlé přírodní zákony, kterým se mohou přizpůsobovat tak rozmanité zkušenosti, kdyby v samotné přírodě neexistovala jednotná zákonitost. Celá skutečnost totiž je takovou jednotnou zákonitostí, protože přes největší různosti a nezákonitosti je vzájemnou závislostí a harmonií. Tato kosmická jednota se projevuje zejména ve hmotné přírodě ovládané ve hvězdných soustavách i v nejmenším atomu stejnými zákony, stejně se projevuje v jednotné struktuře vědomí i v neobyčejně úzké souvislosti mezi duchem a hmotou. Vývojové formy a zákony ducha se odrážejí ve světě hmoty, která vykazuje podobnosti a analogie s duchem. Hmota a duch tak vytvářejí harmonický celek který vede myslící rozum k vyšším a obsáhlejším zákonům a ten tak proniká až k prazdroji všeho jsoucna a veškeré zákonitosti k jednotě z jejíž tvůrčí moci všechno ve své různotvárnosti Je to absolutní duch, který se svou inteligencí jasně otiskl do celého světa od lidské duše po bezduchou hmotu.⁷⁶

Tyto výstrahy však podle Statečného nepadají na úrodnou půdu, protože monistická filosofie považuje monistický světový názor za již vyřízenou otázku právě proto, že kořenem požadavku světové jednoty je sama lidská přirozenost a tím, že má odůvodnění již v samotném systému lidského myšlenkového života, nemůže být monistický světový názor napadnutelný ve svém základě, ani pochybený ve svých důsledcích. Proto je tento světový

⁷⁵ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 7+8/1919.s. 296 - 297

⁷⁶ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 7+8/1919. s. 299

názor dle jeho zastánců předpokladem i cílem veškerého vědeckého poznání.⁷⁷

3.3 Kritika monismu jako vědeckého názoru

Karel Statečný přistupuje po vysvětlení východisek monistického světového názoru a po rozboru monistické kritiky náboženství k problému z druhé strany a zabývá se varovnými hlasy před monistickou propagandou a hledáním vhodného postoje k tomuto fenoménu z pozice křesťana.

Zmiňuje tedy, že do oslavných chvalozpěvů, kterými vítají stoupeni monistického názoru počátek nové kulturní a sociální epochy, kterou se bude ubírat lidstvo obrozené monistickou ideou, zaznívají i varovné hlasy.⁷⁸

Hovoří o tom, že se mnozí slovuční odborníci pokouší monistické propagátory varovat, aby se nenechávali strhnout svou pseudovědeckou vášní a neprohlašovali své monistické teorie za něco, čím nejsou a nemohou být, tedy za dokonalý světový názor, který vyhovuje všem požadavkům logiky, zkušenosti i všem potřebám života.⁷⁹

Jsou to ostatně sami příslušníci monistického tábora, kteří bezděky prozrazují, že si svou věcí nejsou tak jisti, jak se většina z nich snaží světu namluvit. Například Schrempf, jako představitel těch nejradikálnějších nepokrytě příznává, že je ještě daleko k tomu, aby v mnohotvárném, rozpolceném jsoucnu, plném rozporů s jistotou viděl jsoucno jediné. Nechce se poddávat klamu a popírat rozpory v jsoucnu a dokonce prohlašuje, že ono jediné považuje za asymptotický bod, kterému se lze přibližovat, ale nikdy dosáhnout. S podobným povzdechem přichází i Wilhelm Schnehen s tím, že by bylo nepochopitelné, aby jednotný světový názor jako usilovně hledaný cíl, nebyl již dosažen a jako takový všeobecně uznán, kdyby neexistovaly určité překážky, které nelze jen tak snadno překonat.⁸⁰

Ještě výrazněji zaznívají výstrahy z dualistického tábora – podle Seitze se monismus přenáší nejen přes nejprimitivnější zkušenost konkrétní skutečnosti, ale také přes nezákladnější principy poznání skutečnosti. Proto podle profesora Jerusalema není monismus ničím jiným než znásilňováním skutečnosti. Každá ze základních monistických forem podle něho jednostranně zdůrazňuje jediný princip a právě prostřednictvím této jednostrannosti se stává schopnou vytvářet jednotný světový názor, to však není možné nenásilně. Stále ještě zůstávají celé skupiny skutečností, které dosud jedna nebo druhá forma monismu není

⁷⁷STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 7+8/1919. s. 299-300

⁷⁸STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 3+4/1921. s.96.[cit. 2015-06-12].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=7428>

⁷⁹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 3+4/1921. s. 96

⁸⁰STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 3+4/1921. s. 96-97

schopna svými prostředky vyložit. Materialista tak nemůže vysvětlit svůj vlastní duševní život, spiritualista vyložit jak se duch zhušťuje do hmoty, monista podstaty má problém s pojmem změny a monista dění s pochopením zachovávající a setrvačné tendence organických a anorganických strukturních forem.⁸¹

Podle Arthura Drewse zůstane nesporným, že přírodní věda má co do činění pouze s účinnými příčinami. Nicméně z toho, že přírodní věda pozoruje světové dění pouze z matematického pohledu nelze vyvodit, že by byla nemožná účelná teleologická souvislost dějů a přijetí takové souvislosti bylo vědecky bezúčelné, jednalo by se pak o důkaz kruhem. Je tedy třeba se jednou provždy zříct předsudku, že se pouze prostřednictvím přírodovědeckého zkoumání dá nalézt skutečné řešení takzvaných světových záhad. Světový monistický názor, který si činí nárok na vědecký charakter samozřejmě musí ve svém základě vycházet z výsledků přírodních věd, ale uznávat je za jediné platné, by bylo jednostranným zneužitím. Vědy duchovní – filosofie a náboženství mají za úkol uspokojovat ještě další, zcela odlišné požadavky, nežli vědy přírodní. Například látkový materialismus byl vždy užitečnou přírodovědeckou pracovní hypotézou, ale není udržitelným světovým názorem. Proto také Wilhelm Wundt jako přední monistická osobnost označuje materialistickou filosofii ve všech jejích podobách za útočiště nevědomosti a Paulsen na otázku, zda je pravda, že vše skutečné je jen hmota nebo její realizace odpovídá, že s tím nemůže souhlasit, protože tento názor snad postačuje k přírodovědeckým účelům, ale ke konstrukci skutečnosti je nedostačující.⁸²

Herman Lotze pak pronáší na adresu monismu, tedy psychologického materialismu, že mezi všemi všemi poblouzněními lidského ducha se mu zdá nejpodivnější, když o své vlastní bytnosti, kterou prožívá, pochybuje nebo jí přijímá jako produkt vnější přírody, kterou poznává prostřednictvím ducha, kterého popírá. Podobně i anglický fyzik pokládá přechod od mechaniky mozku k odpovídající činnosti vědomí za nemyslitelný, protože i kdybychom měli schopnost vidět samotné molekuly mozku, sledovat jejich pohyby, seskupování a elektrické výboje, byli bychom od vyřešení záhady jakou souvislost mají tyto fyzické skutečnosti se skutečností našeho vědomí, stejně vzdálení jako předtím.⁸³

Ve věci Haeckelova a Ostwaldova přírodovědeckého monismu pak dochází profesor Jerusalem k závěru, že jejich monistická nauka není žádným filosofickým systémem, ale pouhým kulturním hnutím. Podle něho Ostwald buduje svůj názor na fyzikálním pojmu energie, přičemž jej jako „energii duševní“ vztahuje i na duševní život. Nicméně takovéto

---

⁸¹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 3+4/1921. s. 97

⁸²STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 3+4/1921. s. 97-98

⁸³STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 3+4/1921. s. 98

použití tohoto pojmu je pochybné, protože se jedinečnost duševních pochodů násilně zahrnuje pod fyzikální pojem a navíc konstantnosti takzvané duševní energie odporují důležité psychologické a historické údaje. Nicméně je pravda, že Ostwald svou energetickou kulturní „filosofii“ a svými „monistickými kázáními“ dokázal, že se pomocí jeho stanoviska dají velmi jasně a poučně vykládat důležité kulturní problémy. Přesto je však monismus zastáván jím a jeho „Svazem monistickým“ spíše oním kulturním hnutím než filosofickým systémem. Hlavní sférou zájmu jeho „Svazu“ je opozice proti vládnoucím církvím a práce na tom, aby se pomohlo k vítězství vědeckému zkoumání ve všem dění.⁸⁴

Haeckel je se svým světovým názorem hodnocen ještě o poznání hůře, jeho monistický systém v detailech i jako celek není brán vážně a Haeckel sám je označován za „vědeckého falzifikátora“. Podle ruského fyzika Chwolsona je dokonce naprosto všechno, co Haeckel tvrdí z pohledu fyzikální problematiky, chybné, založené na nedorozuměních nebo nebo svědčící o základních neznalostech. Dokonce se ve své neznalosti odvažuje zpochybňovat kinetickou teorii podstaty, která je základem moderní fyziky a tvrdit, že druhá hlavní věta termodynamiky musí být obětována.⁸⁵

Podle Drewse se tak nelze divit, že i lidé s filosofickým vzdělání, kteří nejsou nijak zvlášť zaujati pro dualismus, přijímají tento druh monismu s rozpaky a někteří jej označují za konfucianismus. Tak i Chamberlain, který není velkým přítelem křesťanství, odkazuje Haeckelův obraz světa do oboru mytologie, prý je návratem k nefalšované mytologii nejnemotornějšího druhu. Nemotornou jí nazývá proto, že na rozdíl od mytologií přírodních národů mají její hrůzně sebevědomá prohlášení stejně málo společného jak s intuicí, tak s logikou. Není to tak podle Chamberlaina poesie, filosofie ani věda, ale mrtvě narozený bastard všech tří.⁸⁶

To je výsledek soudu nad takzvaným levým, materialistickým křídlem monistického světového názoru. Noeticko-idealistickým směrům, které tvoří pravé křídlo se však nedaří pod kritickým pohledem o mnoho lépe. Podobně jako monistický materialismus má svůj základ v extrémním a nekritickém uplatňování smyslového poznání, je idealistický monismus výsledkem výstředního, hyperkritického zneužívání rozumového poznání. Přehnaný sjednocovací pud se v monismu přenáší přes každou zkušenost o skutečnosti a pomocí matematických formulí a logických pojmových šablon vytváří abstraktní schéma neskutečnosti. Podle Seitze, který hovoří o Schellingově filosofii, tento monismus nechává

---

⁸⁴STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 3+4/1921. s. 98-99

⁸⁵STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 3+4/1921. s. 99-100

⁸⁶STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 3+4/1921. s. 100

všechny jednotlivé bytosti světa zkušenosti rozplynout ve všeobecném jsoucnu světa monistických pojmů a tím, že převádí světový proces na dialektický nebo čistě logický proces myšlení, je původcem nejnásilnější spekulace monistického světového názoru. Logickou absurditu tohoto systému demonstruje názorně Otto Flügel, když jej přirovnává k Pythagorově číselné mystice a říká, že z toho, že číslo a jeho řád lze použít jako duchovní měřítko pro svět, ve kterém je vše uspořádáno podle číselných poměrů, ještě nevyplývá, že se svět v tomto duchovním měřítku naprosto rozplývá a že tedy sám není ničím jiným nežli číslem a systémem čísel. To tedy znamená, že jednota čísla a jednota všeobecného logického pojmu jsou sice formulemi, ve kterých může být vměstnán obsah nebo jimi být naplněn, ale přesto ony samy nejsou tím plným obsahem skutečnosti, ale pouze abstraktními vztahy myslícího ducha, který uspořádává tento obsah podle svých prostorových a pojmových měřítek. I kdybychom si tedy představovali svět sebevíc jako jednotnou společnou podstatu, stejně ve skutečnosti zůstává nepřehledným množstvím různých i sobě navzájem odporujících součástí a jednotlivých podstat, případně jejich účinků. Pokud tedy tento přízrak jednotného vše-jeoucna není možný, nemůže ani navenek propůjčovat skutečnost, kterou nemá sám v sobě a nemůže tak být prazákladem veškeré skutečnosti. Takový světový názor, jak prohlašuje William James, žije jen z čiré logiky a chová se k tomu, čím děje ve světě skutečně jsou se suverénní lhotejností a kvůli jednotě se tak stává slepým pro všechno ostatní. Stejně i profesor Jerusalem, který označil monismus Haeckelův a Ostwaldův za kulturní hnutí, nemá uznání ani pro monistické směry noetického idealismu a nazývá je hypertrofií poznávacího pudu. Podivuje se nad tím, jak mohl vzniknout takový neproveditelný výklad poznávacího procesu, který se přičí zdravému rozumu a je v praktickém životě nepoužitelný i pro idealistu. Stalo se to proto, že noetická kritika vychází z konstatování subjektivního faktoru a během jejího vývoje tento její faktor stále více nabýval na váze, až nakonec zcela eliminoval faktor objektivní. Všechny lidské pudy mají tendenci se vyvíjet dále, než to vyžaduje samotné zachování života, tak poznávací pud vznikl z pudu sebezáchova a vyvíjel se až k vybudování systému teoretické vědy. Nyní se ale může stát, že se jednotlivé orgány a funkce vyvíjejí tak daleko, až dojde k poškození celku. Tak jako dochází u svalů nadměrným posilováním k jejich hypertrofii, tak noetický idealismus pěstoval jednostranně abstraktní spekulaci, izoloval myšlení z jeho životních souvislostí a tak se stále více pozitivních vědomostí pokoušel vyvozovat z vlastního rozumu. Začal bez ohledu na ostatní duševní pochody považovat teoretické myšlení za jedinou směrodatnou funkci a došlo u něj k hypertrofii poznávacího pudu. Tato nezdravá hypertrofie musí být odstraněna a je nejvyšší čas vrátit se k používání

zdravého lidského rozumu, aby svět a lidé v něm byli považováni za samostatné bytosti, které jsou nezávislé na poznávacím subjektu a zkušenost bylo navráceno její právo a abychom se učili chápat poznání jako součást života, ze kterého poznání vychází a kterému má sloužit.⁸⁷

Z tónu všech těchto hodnocení, konstatuje Karel Statečný, které jsme dosud slyšeli o všech hlavních druzích nového světového názoru, zaznívá že monistický světový názor není vědeckým systémem a tento svůj zásadní nedostatek skrývá za kulisy, které náležejí spíše do oboru poesie a mytologie, než do oboru exaktní vědy. Již bylo řečeno, že takto byla označena Haeckelova filosofická soustava, ale stejně je možné toto označení s dobrým svědomím aplikovat i na všechny další typy monistických soustav. Podle přesvědčení Paula Volkmana spočívá vznik a šíření monismu v zaměňování intelektuálních a uměleckých momentů rozšířeném v tomto období, tuto myšlenku dále rozvádí Seitz, který základní chybu monismu spatřuje v tom, že přepracovává skutečnost podle svých spekulací místo, aby skutečnost zkoumal do hloubky na základě zkušenosti, neschopnost přesvědčovat silou pravdy se snaží vyrovnávat uměním a silou krásy. Panteistický monismus má čarodějný dar, že vše, čeho se dotkne, je hned zaplaveno proudem poesie. V tomto proudu se však utopila pravda.⁸⁸

Za těchto okolností dle Statečného je pochopitelné, že se řada seriózních myslitelů o novém světovém názoru nevyjadřuje jinak, než jako o iluzi, která je živená silou módy, o velké módní nemoci nebo módní mánii monistického volnomyšlenkářství.⁸⁹

3.4 Kritika monismu jako náboženství

Podle Karla Statečného by nám mohla být honba po novém světovém názoru lhostejná pokud by tato moderní nemoc odešla stejně rychle jako přišla, a kdyby neexistovala obava, že její následky mohou být nebezpečné, ne-li osudné celé současné společnosti. Tato obava však je zcela na místě, vzhledem k ambicím monismu být nejen světovým názorem filosofickým, ale i etickým a náboženským. Je to právě náboženství a etika, které nový systém nejvíce ohrožuje. Monismus totiž není, tak jak si snaží namluvit jeho budovatelé, novým náboženstvím, náboženstvím vyšší úrovně, ale negací a úplným koncem každého náboženství a náboženského cítění. Obdobně to platí i ve vztahu ke každé monistické morálce.⁹⁰

Toto přesvědčení spojuje prakticky všechny, kdo nejsou příslušníky monistického tábora. Například podle Seitze monismus není pouze ateismem, ale pozitivním protipólem

⁸⁷STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 3+4/1921. s. 100-102

⁸⁸STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 3+4/1921. s. 103-104

⁸⁹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 3+4/1921. s. 104

⁹⁰STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 7+8/1921. s.221-222.[cit. 2015-06-12].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=7487>

veškerého náboženství a morálky, panteismus, jak profesor Mausbach monismus nazývá, je podle něho nejjemnějším druhem antiteze víry v Boha, který je vybudován na svůdných a falešných základech.⁹¹

Že je toto tvrzení pravdivé, dokládá Statečný retrospektivou toho, jak se problematiku náboženství pokusil řešit monismus materialistický a idealistický.⁹²

Už ve chvíli, kdy se monismus s náboženským jménem objevil u Spinosy, byl okamžitě shledán jako nábožensky neodpovídající, prakticky shodný s ateismem. Hlavní předchůdce monistického hnutí v Německu - Strauss oznámil, že budou považovat universum za souhrn všech jevů, ale i všech sil a zákonů a pokud jej vymezí jako totalitu hybné hmoty či hybných sil, zákonitých pohybů či zákonů pohybu, je to vždy totéž, pouze sledováno z různých úhlů a sám vyjadřuje, že nemá nic proti tomu, pokud někdo shledá jeho myšlenky jako čistý materialismus. Ve skutečnosti považoval spor mezi idealismem a materialismem za pouhou hádku o slova. Oswald Külpe to komentuje tak, že pokud je universum pouhým souhrnem veškeré reality, pak již nemůže být místo pro žádnou realitu mimo něj. To, že tento souhrn je ještě nazýván Bohem, na této skutečnosti nic nemění. Haeckel pak již přímo popírá jakékoliv božství odlišné od světa a jako svého předchůdce oslavuje praktického i teoretického ateistu – epikurejského básníka Lukrecia. Jak je vidět, důsledky monistické nauky v ohledu náboženském a etickém jsou v tomto světle jasné.⁹³

Monistické tvrzení, že Bůh i člověk spadají do jednoho, činí tak lidskou náboženskou potřebu iluzorní, vždyť jak by mohlo být spojené to, co už je jediné. Arthur Drews jako zástupce konkrétního monismu vyčítá zástupcům abstraktního monismu, že prohlašují Boha za všechno a svět za nic a tím ničí definici náboženství. Náboženství tak podle něho nemůže obstát, protože odstraněním jednoho z členů náboženského poměru mezi Bohem a lidmi, je odstraněním náboženství samotného. Toto tvrzení platí zejména pro monismus materialistický.⁹⁴

Za těchto okolností podle Karla Statečného již náboženství Strausse, Haeckla, Oswalda a dalších není náboženstvím, ale maximálně jakýmsi kultem přírody či oslavou umění a poesie. To dosvědčuje i sám Strauss tím, že pro své universum žádá stejnou úctu, jako zbožný člověk dřívějšího typu pro svého Boha a vyjadřuje, že hledají náboženské vzdělání nejen v kostele a v bibli, ale i v dílech velkých básníků a hudebníků.⁹⁵

⁹¹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 7+8/1921. s. 222

⁹²STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 7+8/1921. s. 222

⁹³STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 7+8/1921. s. 222-223

⁹⁴STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 7+8/1921. s. 223

⁹⁵STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 7+8/1921. s. 223

O tom, zda si člověk vystačí s takovýmto náboženstvím, byť doplněným Haecklovou monistickou – naturalistickou trinitou pravdy, dobra a krásy, opravdu ve všech oblastech svého života, pochybuje i profesor Adickes. Vyjadřuje názor, že člověku v utrpení, který touží po útěše a míru, který není z tohoto světa, pozorování přírody nebo filosofická spekulace příliš nepomůže. Přírodovědecký monismus mu v tomto směru nemá, co nabídnout.⁹⁶

Stejně to v přírodovědeckém monismu dopadá i s etikou. Seitz upozorňuje v systému mechanického monismu na nedostatek mravního dualismu mezi dobrým a zlým i dualismu mezi svobodou a kauzální spojitostí veškerého světového dění, stejně jako mezi duchem a hmotou, stvořením a Bohem. Gisler pak pokračuje tím, že by tak musely všechny zločiny, i ty nejohavnější činy světa, jít na účet božství, které „ve mně jedná“ a nemělo by prakticky žádný význam, zda byl lidský život prožit ve spravedlnosti a čistotě nebo v rozkoši a sobectví.⁹⁷

O monismu idealistickém Statečný uvádí, že se snaží pojem Boha zachránit pojmem nějaké „všeduše“ či „vševůle“, která nějakým způsobem přesahuje hmotný svět. Otázkou však je, jaký může být metafyzický základ tohoto božstva, jaký náboženský vztah může být mezi ním a člověkem a jaká může být jemu odpovídající morálka.⁹⁸

Jestliže svět není stvořením, jak učí konkrétní monismus, ale objektivním zjevením Boha, pak Bůh na sebe bere účast na bolestech tvorstva. Ne však pouze ve smyslu subjektivním, citovém, ale i ve smyslu objektivním a všechny bolesti a nedostatky přírody tak nejen pociťuje, ale jsou i v jeho vlastní podstatě. Tím je z něj na jedné straně sejmuta mravní zodpovědnost za všechno jeho působení, ale jeho podstatě se bere i metafyzický základ, charakter osobní, charakter samostatné bytosti, a tím spíše bytosti absolutní – božské. Panteistický bůh je tak konečnou bytostí, monismus se tak stává monosatanismem pro úplný rozpor mezi dokonalou božskou bytostí, kterou jejího božství zbavuje a mezi zcela nedostatečnou a závislou konečnou bytostí, kterou bohem činí. Takový Bůh podle Gislera není ničím jiným, než konglomerátem vlastností, které jsou se sebou v přímém protikladu: je konečný i nekonečný, ve formách svých projevů bojuje sám se sebou, k sebevědomí dospívá teprve v člověku a vůbec se z nekonečnosti rozplývá v moři konečných útvarů. Kdyby tato jednotná všeduše měla skutečně takovou povahu, jak jí líčí konkrétní monismus, musela by se ve svých projevech odrážet tím více, čím více je s nimi ztotožněna. Přitom se ale projevuje způsobem, který je jeho vlastní podstatě protikladný, ne jako bytost všejediná, ale bytost rozrůzněná, sama sebe popírající a alogická sama v sobě. Tak je tato monistická modla

⁹⁶STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 7+8/1921. s. 224

⁹⁷STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 7+8/1921. s. 224

⁹⁸STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 7+8/1921. s. 224

pravým opakem dokonalého sebeurčení, protože je zapletena, proti své vůli, do všech slabostí konečného.⁹⁹

Tyto paradoxy se ještě stupňují, když má být na základě takového pojmu boha sestaven skutečný náboženský vztah mezi ním a člověkem – tedy to, co bývá ústředním obsahem každého slušného náboženství. I sám Strauss si uvědomuje, že skutečný vztah je možný jen vůči osobě. Skutečný náboženský cit počítá s Bohem, který se svými tvory soucítí, naslouchá jejich modlitbám a nachází v nich zalíbení. Pokud je však bůh idealistického monismu pouhou neurčitou „všeduší“ nebo podvědomou vševůlí, nemůže být žádná řeč o vroucnosti náboženského citu, protože tu chybí skutečný základ, na kterém by mohl vzniknout a existovat. Paulsen si z této těžkosti pomáhá tvrzením, že i moderní monismus přijímá osobní vztah zbožného člověka vůči Bohu, ale ve smyslu neurčitějším, jako je například vztah hrdiny nebo básníka k jeho národu s tím, že panteismus se rozloučil s teistickým vyslýcháním modliteb a konáním zázraků. Na to Statečný reaguje tím, že bez ohledu na divy a zázraky je vlastním jádrem náboženství vroucí osobní vztah věřícího k jeho Bohu a ten je v panteismu znemožněn, protože osobní vztah k neosobní všeduši je právě pro její neosobní povahu ještě více vyloučený, než vztah k jakési duši národa, která je alespoň tvořena jednotlivými osobními bytostmi odlišnými od osoby básníka. I zastánci takzvané citové teologie, která byla zpopularizována zejména Kantem, prohlašují o panteismu, že je nanejvýš polovičatým náboženstvím protože uvádí v platnost pouze jednu stránku náboženské skutečnosti – pocit závislosti, nikoliv však pocit důvěry. Panteismus nemůže ponořením a rozpuštěním do základu světa vytvořit žádnou náboženskou sílu. Podobně jako mystika upadá do nebezpečí stát se ospalým požíváním Boha a často se stane blouznivým kultem přírody a chorým estetismem. Panteismus se podle Statečného nikdy nestal a nikdy nestane náboženskou silou ve světě, protože nedokáže vytvářet žádnou aktivitu, neboť ve světovém názoru který mu odpovídá stojí vše ve strnulé nutnosti. Tvůrčí moment, který chybí v jeho pojmu Boha, totiž chybí i v náboženském životě, který z něj vychází.¹⁰⁰

Tento tvůrčí moment schází i v životě mravním, který z náboženského života vychází a má mu odpovídat. Je pak jasné že tato teologie mechanistického determinismu nemůže ani v etické otázce způsobit nic jiného než úplné ochrnutí mravního života.¹⁰¹

Pokud je náboženství vyjádřením vyššího náboženského pudu, pak podle Hunzingera nemůže být tento pud plně uspokojen přijetím jakéhosi zcela neurčitěho základu světa, ve

⁹⁹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 7+8/1921. s. 224-225

¹⁰⁰STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 7+8/1921. s. 226

¹⁰¹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 7+8/1921. s. 226

kterém nelze nalézt vysvětlení smyslu života. V hlavní otázce náboženství, která spočívá v tom, že konečný člověk hledá společenství s Bohem, nepřináší tento panteismus žádné uspokojení. Nutnost mít stále před očima beznadějnou pomíjivost vlastního duchovního života, vede k otupení každé snahy o mravní práci. Na tom nic nezmění ani sebeupřímněji míněná Hartmannova výzva, že je náboženskou povinností individua, aby se v co největší míře zdokonalovalo a svoje síly co nejvíce využívalo ke skutkům. Tato výzva však nemůže plnit úlohu nějakého mravního imperativu, protože ihned potom, co jí pronesl, jí popírá prohlášením, že ona náboženská povinnost individua je zde pouze proto, že a pokud je dílčím prostředkem ve službě univerzálních božských cílů, bez toho, že by to samo v sobě mělo nějaký smysl. Proto je nutné tuto výzvu považovat pouze za doktrinářskou, nikoliv mravní, protože působí maximálně na lidský rozum, nikoliv však na lidské srdce a vůli. Vždyť kdo by chtěl, jak se ptá Seitz, plýtvat své síly na tak bezcenný cíl nebo kdo by dovedl čerpat mravní sílu z monistického životního přesvědčení, které vnímá jako součást jakéhosi živého, nekonečného, věčně se měnícího a vyvíjejícího všejsoucná, takže vyhasnutí našeho vědomí znamená pouze rozplynutí se v nové bytosti. Jak může být lépe demonstrován úpadek morálky monistického světového názoru než autentickým prohlášením jeho vlastních představitelů: „Jest jen jedna, pravá, universální, pro všechny lidi závazná morálka: Ctnost je užitečnost, neřest a zločin jest škoda bytostí lidského rodu. V životě samém leží pud k dobrému. Být mravný nakonec neznámá nic jiného, nežli být zdrav a silen.“¹⁰²

Takový je tedy podle Statečného jednoznačný soud nad monismem jako etikou a náboženstvím: monismus nikdy nebyl a nemůže být ani etikou ani náboženstvím ve významu, kterým se dosud těmto pojmům rozumělo. To potvrzuje Klimke, podle kterého provedl extrémní subjektivismus v náboženské oblasti přehodnocení všech hodnot. Jediné náboženství, kterému Bůh sám učil lidstvo, už nemá právo se nazývat náboženstvím. Monismus mnohokrát prohlásil sám o sobě, že je jedinou pravou náboženskou formou – náboženstvím bez náboženství. Je to náboženství bez Boha, víry, zjevené pravdy, bez naděje pro onen svět, bez lásky, modlitby, oběti, bez pokorného odevzdání a bez vědomí vlastní hříšnosti. Podobně i Seitz vyjadřuje, že popírání monoteistického prazdroje všeho života vede k monistickému popírání života a k bezútešnému pesimismu. Je obětováno osobní společenství s Bohem za cenu vyvrácení náboženství, vyprchání tvůrčí náboženské síly v praktickém životě i v teoretické spekulaci. Odpor k transcendentnímu Bohu vede k monosatanismu, imanentní modle, ozdobený ateismus a mechanický determinismus zase k

---

¹⁰²STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 7+8/1921. s. 227-228

ochromení veškerého nábožensko-mravního snažení. Tím je tedy monismus konfucianismem ve smyslu teoretickém, korupcí ve smyslu praktickém a v každém smyslu je rozparem, který stravuje sám sebe.¹⁰³

Karel Statečný se domnívá, že tyto doklady by měly dostačovat k osvětlení toho, proč je nový světový názor i z význačných míst prohlašován nejen za vědecký omyl, ale i za velké kulturní a sociální ohrožení, kterému by se mělo čelit všemi prostředky, dokud je ještě čas. I kielský botanik Reinke nejen považuje monismus za chybný pokus pochopení světa, ale také protestuje proti nevědeckému počínání jeho stoupců a jejich snahám brát lidem staré náboženství a nahrazovat ho monistickým přesvědčením.¹⁰⁴

Zdá se, píše Karel Statečný, že všechna tato a obdobné varování, kterých je již takové množství, že se dá hovořit o celé antimonistické literatuře, vyznívají naprázdno. Přes všechny chyby a nedostatky, které tvůrci nového světového názoru přiznávají i přes ty, které opatrně zamlčují či důrazně popírají, je nutné konstatovat, že monistická idea je na vzestupu a počet jejich stoupců i její vliv se zvyšuje.¹⁰⁵

Naproti situaci ve druhé polovině 19. století, kdy byl monismus záležitostí malého množství zasvěcenců, v této době monistické myšlenky pronikají téměř do všech věd, stávají se páteří filosofie a zvláště živý ohlas mají v umění a literatuře.¹⁰⁶

V oblasti přírodních věd stále více přibývá odborníků, kteří vycházejí z monistického předpokladu nebo naopak ze svých poznatků vyvozují monistické závěry. Jestliže v minulosti bylo vysvětlování jevů metodou kvantitativně-kauzální vlastní pouze fyzikálním, a to pouze heuristickým principem, nyní se z něho stává princip metafyzický a je vyvíjeno úsilí, aby se jeho platnost rozšířila do oblasti všech věd. Vedle fyziky to byla především chemie, následovala fyziologie – následkem stále naléhavějšího požadavku rozkládat i životní jevy na jejich fyzikální a chemické složky a nakonec došlo i na vědu dosud převážně duševní – psychologii. Ta je nyní již přesvědčena, že myšlenkové pochody nejsou ničím jiným než fyzickými jevy, případně určitým druhem energie. Tato proměna, kterou psychologická věda najednou prodělává, vedla ve výsledku k tomu, že po sporech, zda studium psychologie náleží na fakultu filosofickou nebo přírodovědeckou, byla na řadě univerzit přeřazena pod biologii.¹⁰⁷

---

¹⁰³STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 7+8/1921. s. 228

¹⁰⁴STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 7+8/1921. s. 229

¹⁰⁵STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 9+10/1921. s.277.[cit. 2015-06-13].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=7541>

¹⁰⁶STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 9+10/1921. s. 277

¹⁰⁷STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 9+10/1921.s. 278

Toto extrémní užití mechanicko-kauzálního principu muselo vyvolat reakci v opačném smyslu. Přehnané zdogmatizování mechanického přírodního názoru způsobilo skeptickou náladu, jejímž výsledkem byly snahy odstranit z vědy dosavadní hypotézy, zřít se vysvětlování skutečnosti a spokojit se s popisem jevů, které se pravidelně opakují. Pokud noetika a psychologie učí, že vnější svět je jen produktem obsahu našich počitků a myšlení, je tedy úkolem vědy interpretace empirické souvislosti našich počitků. Je tedy zřejmě čas, aby věda přestala jednostranně lpět na kvantitativně-kauzálním názoru a spíše myslela na návrat k Aristotelově energetice, tedy ke kvalitativně teleologickému pozorování světa. To znamená, že centrem přírodních věd již by neměla být fyzika, ale naopak noetika a psychologie jsou východisky fyziky.¹⁰⁸

Takto se, uvádí Statečný, v jednom i ve druhém extrému, kterému propadá současná přírodní věda, realizuje monistický princip s takovou dokonalostí, že se tak doslova uskutečňují někdejší zbožná přání monistických nadšenců: dosavadní nepřekročitelná hranice mezi jednotlivými vědami se stírá a všechny vědy postupně splývají.¹⁰⁹

Podobně je tomu prý i s filosofií, ve které se monistická myšlenka uplatňuje rychleji a intenzivněji, než její původci očekávali.¹¹⁰

Ještě do nedávna bylo slyšet stížnosti, že všechno vzdělání vědecké úspěchy nejsou nic platné, protože byl ztracen směr a schopnost jednotně zpracovávat a účelně ovládat všechny poznatky, že krátce po Hegelově období zmizela z filosofických kateder téměř všechna metafyzická témata a filosofie se změnila na pouhou historii, která se zmitá v roztržitém jednotlivostech a ve zmatku navzájem zápasících směrů.¹¹¹

Tak tomu dle Statečného bylo ještě nedávno, ale nynější stav filosofické vědy je už jiný a metafyzika se jako někdejší konstruktivní element se opět hlásí ke slovu. Začíná se opět filosofovat v onom původním smyslu a filosofie smířená s pojmem metafyziky se znovu začíná zabývat otázkou, čím je skutečnost ve svém celku a ve své podstatě. Jinými slovy se začíná vytvářet nový světový názor.¹¹²

Takových pokusů o vytvoření obrazu světa, který by odpovídal soudobé vědě a filosofii se nyní objevila celá řada. Některé z nich si navzájem odporují nebo se i přímo popírají, všechny však mají jedno společné: usilovnou snahu nezůstat stát před starou dualistickou bariérou určenou odvěkými dvojicemi hmoty a ducha, fyzického a

¹⁰⁸STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 9+10/1921.s. 278

¹⁰⁹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 9+10/1921.s. 278-279

¹¹⁰STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 9+10/1921.s. 279

¹¹¹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 9+10/1921.s. 279

¹¹²STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 9+10/1921.s. 279

psychologického, subjektu a objektu, Boha a světa, o jejichž sjednocení se lidský duch dosud marně pokoušel a bez ohledu na překážky vytvořit světový systém, od základu vedený z jediného principu, tedy jediné monistické myšlenky.¹¹³

Oprávněnost tohoto postulátu se stává tak všeobecně přijímanou a samozřejmou, že je mu stejně jakou řada současných přírodovědců oddána i početná skupina filosofů a všichni se snaží celý systém teoreticky zakotvit a upevnit. Oproti dřívější době, kdy byl počet universit, kde se přednášeli nějaké metafyzické otázky minimální, v této době již existuje nepřehledné množství monistických monografií a dalších knih, které se snaží sestavit obraz světa a života pod zorným úhlem monistického myšlení.¹¹⁴

Rozmach monistického pojetí světa lze však zaznamenat i v umění a literatuře, tvrdí Statečný – velké množství děl současného stavitelství, obrazy v primitivistickém, kubistickém a futuristickém slohu již nelze zařadit k dualisticko – křesťanské periodě, ale spíše k nové periodě monistické. Stejně tak i motivy a dekorace v moderním plastickém umění, které tvoří často výzdobu významných a navštěvovaných budov, silně odkazují na umění starých, často již vymřelých, východních pohanských kultur: indické, asyrské, médské, babylónské, arabské, egyptské a římské.¹¹⁵

Podobně je na tom i krásné písemnictví, poesie, drama, literatura románová i novelistické i nynější časopisecká žurnalistická tvorba. Všechny tyto žánry jsou silně prosyceny monistickým materialismem, panteistickým ateismem nebo mysticismem.¹¹⁶

Monistická idea tedy za poměrně krátkou dobu dosáhla překvapujících úspěchů. To ovšem není ještě nic proti tomu, jaké cíle si průkopníci monismu kladou do budoucna. Hlavní a největší cíl jejich snažení spočívá v tom, aby monistická nauka nebyla jen fyzickou a metafyzickou záležitostí několika akademických osobností a jejich posluchačů, nebyla jen zábavným tématem, kterým si krátí čas současní umělci a básníci, nebyla a nezůstala pouze teorií, ale stala se tím, čím byl dosud dualistický světový názor: denním chlebem lidské společnosti.¹¹⁷

Tento cíl vyslovuje Haeckel, podle něhož se na plodech nového monistického systému mají podílet nejen okruhy vyšší a střední inteligence, ale především široké lidové kruhy. Monistická nauka chce pronikat nejen do věd, umění a řeči, ale má se stát novým náboženským vyznáním, novou nejvyšší normou morálky a životodárným živlem, ve kterém

¹¹³STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 9+10/1921. s. 279-280

¹¹⁴STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 9+10/1921.s. 280

¹¹⁵STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 9+10/1921. s. 280

¹¹⁶STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 9+10/1921. s. 280

¹¹⁷STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 9+10/1921. s. 281

by se odehrával veškerý lidský život osobní, rodinný, společenský, hospodářský i státní.¹¹⁸

3.5 Kritika monistické etiky

Vedle náboženství se nový světový názor v nejhlubší míře dotýká také etiky. Neexistuje žádný světový názor, který by nebral ohled na morální problémy, stejně tak i monistický systém pokud chce být životaschopným, musí vedle problému kosmologického, psychologického a teologického zaujmout jasné stanovisko i k morálním otázkám. Profesor vídeňské univerzity Jodl, který byl hlavním šířitelem takzvané etické kultury, klade budovatelům nového světového systému na srdce, aby jej doplnili i po stránce etické. Pokud to neučiní nemůže tento systém před lidmi obstát, monismus se nesmí stavět cize a lhostejně k problémům vnitřního života a etickým úkolům lidstva, jinak se zbaví nejsilnějších prostředků trvalého duševního vlivu.¹¹⁹

Pro zástupce monistického názoru je, zdá se, samozřejmé, že jejich systém nemůže převzít morálku dualistického, respektive teistického světového názoru. Křesťanskou etiku považují za stejně překonanou jako křesťanství ve smyslu náboženství.¹²⁰

Haeckel, který jinak uznává, že mravouka jako normativní věda není možná bez určitého světového názoru a tedy i bez určité formy náboženství, se přesto pokouší znehodnotit křesťanskou etiku pochybností o příčinné souvislosti mezi současnou vysokou úrovní lidské vzdělanosti a blahodárným vlivem Kristova evangelia. Podle něho není pochyb o tom, že současná lidská kultura vděčí a velký díl své dokonalosti křesťanské mravouce, ale na stranu druhou byla podle něho její vysoká hodnota znehodnocována svým spojením s neudržitelnými mýty a takzvanými zjeveními. Stará historická zkušenost podle Haeckla jasně ukazuje, jak málo tyto mýty a tato zjevení přispívají k vybudování mravouky, je to totiž právě ortodoxie a na ní založená hierarchie (zejména papismus), která se snaží co nejméně zachovávat mravoučné příkazy, tedy čím hlasitěji káže teorii morálky, tím méně v praxi plní její požadavky. Vedle toho je nutné podotknout, že nanejvýš významná část moderní kultury a etiky se vyvinula zcela nezávisle na křesťanství, konkrétně díky nepřetržitému zájmu o duševní poklady klasického starověku, je to zejména studium řeckých a římských klasiků, které přispělo v každém případě více nežli studium křesťanských církevních otců.¹²¹

Schmidtovi se křesťanská etika nelíbí poněkud z jiného důvodu. Podle něho i kdyby

¹¹⁸ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 9+10/1921. s. 281

¹¹⁹ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 1+2/1920. s.7. [cit. 2015-06-13]. Dostupné z: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=7602>

¹²⁰ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 1+2/1920.s. 7

¹²¹ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 1+2/1920.s. 8

snad bylo křesťanství použitelnou etikou před dvěma tisíci lety, ale je nutno si položit otázku nakolik je tato etika použitelná pro tuto dobu, zda je dostatečná pro současné životní poměry, na což si odpovídá záporně. Nicméně dodává, že křesťanství nikdy nebylo použitelnou etikou a nikdy jí být nemůže, protože etika má život podporovat a stupňovat, naproti tomu křesťanství, má-li být realizováno v praxi, život dusí a ubíjí. Jeho požadavky absolutní chudoby, absolutní čistoty a absolutní poslušnosti život ničí a překážejí kulturnímu rozvoji. Obdobné je to prý i s přikázáním lásky k bližnímu, která bývá často chápána jako nejvlastnější princip křesťanské etiky. Tento princip však jednak není specificky křesťanský a byl vyučován již dlouho předtím, než křesťanství vzniklo a za druhé byl v křesťanství realizován takovým způsobem, který spíše budí hrůzu – při pomyšlení na jeho uplatňování v čarodějnických a inkvizičních procesech. Za třetí je tento princip pro současnost nedostačující – požadavek milovat bližního jako sebe samého, přitom člověk přirozeně některé bližní miluje více a některé méně než sám sebe. Sebeláska a láska k bližnímu však musí být překonána láskou i k těm nejvzdálenějším, která přesahuje generace a staví ještě jiné požadavky na sebezapření nežli křesťanská láska, která někdy obsahuje právě zapírání bližních.¹²²

Wilhelm Oswald přichází s ohledně křesťanského světového názoru s podobným přesvědčením. Teologická etika vzbuzovala podle něho v člověku jen neustálý pocit nedostatečnosti, hříšnosti a špatného svědomí. Vyčítá křesťanské etice zásadu lásky k nepřátelům. Protože takové příkazy prý odporují lidské přirozenosti, proto také nebyly nikdy brány doslovně a skutečně následovány, protože v opačném případě, kdybychom měli doufat v překonání zloby nadlidskou dobrotou, by to vedlo právě k jejímu velkému vzestupu.¹²³

Nejpříznavnější pro tuto dobu je ale skutečnost, že materialistů či naturalistů, také zástupce idealistického panteismu Paulsen, je toho názoru, že pravá morálka se může dobře snést s materialistickým světovým názorem a že dosavadní forma morálního učení je skutečným nebezpečím pro veškerou mravnost. Proto je podle něj nutné postavit mravnost na zcela jiném základě – na základě vlastního mravního citění a chtění. Zavržení mravního zákona je totiž důsledkem toho, že je prezentován jako souhrn příkazů a zákazů, které na nás uvalil jakýsi nadpozemský samovládce.¹²⁴

Podle Statečného je toto vše jen malá ukázka toho, že závěr skoro všech moderních autorů, kteří se zabývají otázkami lidského svědomí je jeden a tentýž – tak jako je potřeba nové náboženství, je zapotřebí i nová etika. Hlavním cílem etiky je přinášet co největší štěstí

¹²² STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 1+2/1920.s. 8-9

¹²³ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 1+2/1920.s. 9

¹²⁴ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 1+2/1920.s. 9-10

co největšímu množství lidí, má k tomuto štěstí ukazovat cestu, nemá budít lítost a pokání, ale vzbuzovat odhodlání dělat vše lépe. Dualistická etika není schopna tyto požadavky naplnit a proto musí být nahrazena etikou monistickou, kterou je třeba obdobně jako monistický světový názor, vybudovat na základě přírodovědeckého poznání, neboť i etika tohoto názoru nemůže být jiná nežli vědecká.¹²⁵

Člověk pocítuje závazek k mravnímu jednání a smýšlení často i za cenu obětování vlastního blahobytu, v zájmu jakéhosi vyššího řádu, zdrojem této závaznosti je cit, jehož rozumové zdůvodnění zůstává nejasné. Tato závaznost je uložena v nesvobodné lidské mysli jako boží příkaz, jehož oprávněnost nemá člověk zkoumat, protože jí ani nemůže pochopit. Člověk má zkrátka naplňovat boží vůli a je k tomu motivován systémem slibů odměn a trestů. S tím se však současná svobodná mysl evropského člověka nechce spokojit a chce oceňovat důvodnost těchto příkazů. Pokud uzná jejich oprávněnost, je ochotna je přijmout v zájmu vyššího řádu jako povinnost, bez zřetele k odměnám a trestů a taková přikázání jejichž mravní odůvodněnost neuznává, není ochotna ani přijmout ani naplňovat¹²⁶

Monistická etika má tedy původ v tomto světě a je pro tento svět určena, není ničím jiným než užitou sociologií. Podle Jodla, hlavního propagátora této vědecké či sociální etiky odpadá ona bezdůvodná obava některých přírodovědeckých monistů, aby se zdůrazňováním etiky vedle evolucionismu nezatemňoval tento světový názor tím, že se do něj vnáší mystický nebo nadpřirozený prvek a on se tak z čisté vědy mění na nějakou formu víry.¹²⁷

Tato obava však podle Jodla není oprávněná, protože vývoj současné vědecké etiky učinil dvě závažná zjištění – za prvé že mravnost je možná i bez i bez spolupůsobení náboženských či transcendentních představ, protože je pevně zakotvená v citu potřebách lidského společenství a za druhé mravní hodnocení a normování může a musí být vykládáno ne jako apriorní zákonodárství, jako výsledek vývoje životní vzájemnosti individua a společnosti. Pokud tedy mravnost takto chápeme, ve smyslu spojujícím pojem přírodní s pojmem kulturním ukáže se nám jako průsečík vedoucí od zvířete k člověku, od člověka k lidstvu, od boje o život k boji o právo a od bestiality a brutality k humanitě – a to vše bez toho, že by byly k dispozici jiné síly než ty, které jsou přítomné přirozeném základu člověka jako „stádního zvířete“ a v plodech tisícileté práce na úkolech individuální a sociální kultury. Takto chápaná etika není nepřitelem monistickému způsobu myšlení, ale naopak jeho

---

¹²⁵STATEČNÝ, Karel. Monismus. ČKD. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 1+2/1920.s. 10

¹²⁶STATEČNÝ, Karel. Monismus. ČKD. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 1+2/1920.s. 10-11

¹²⁷STATEČNÝ, Karel. Monismus. ČKD. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 1+2/1920.s. 11

zdokonalením.¹²⁸

3.6 Monismus v umění a pedagogice

Poslední oblastí, píše Statečný, která prý touží po novém světovém názoru je umění a pedagogika.¹²⁹

Podle Haeckela je jednou z výtek vůči monismu, vedle obvinění z ateismu a beznáboženství, že ničí veškerou poetiku a neuspokojuje citové požadavky člověka, konkrétně jde o estetiku, která je monistickou filosofií krácena. To označuje za nepravdivé a naopak tvrdí že pěstování poezie a kultu krásna je v nové víře přítomno mnohem více a hlouběji, protože každé hlubší pronikání rozumu do tajemství přírody rozehřívá lidskou mysl, přináší novou potravu pro fantasi a rozšiřuje názory o krásnu.¹³⁰

Kromě Haeckla je i řada dalších, kteří jeho názor sdílejí, jsou to například estetiци a umělečtí kritici, kteří dokazují, že sugestivní a imaginační mohutnost je tak elementární, že všechny obory umění z ní již dávno čerpají nejen uměleckou hodnotu, ale i hodnotu religiózní.¹³¹

Podle Františka Krejčího se panteistická představa o bohu vynořuje z vizí všech oborů umělecké tvorby. Platí to především o poezii, kde básnický naturalismus a symbolismus je vyjádřením materialismu a mysticismu jako filosofického názoru, který je panteistický. I básníci, které do těchto kategorií nelze zařadit a ani nazvat křesťanskými, vzývají neosobního boha, pějí hymny na věčnost nebo v sobě pocítují část božství, vlivem kterého nevědomky podléhají jakémusi splývání s veškerenstvím.¹³²

Co se týká hudby, v ní se nedá hovořit o vyjadřování nějaké ideje, ale řada hudebních estetiků přijala Schopenhauerův a Wagnerův názor a snaží se v nekonečné melodii vycítit podstatu světa, činí tak z hudby interpretku a buditelku citů příbuzných panteistické náladě.¹³³

Ohledně současného výtvarného umění se názory kritiků poněkud různí – Krejčí na jedné straně tvrdí, že tato kategorie moderního umění projevuje monistické ideje a myšlenky nábožensko-panteistické, naproti tomu umělecký kritik a spisovatel Karel Čapek se rozhodně

¹²⁸STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 1+2/1920.s. 12

¹²⁹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 7+8/1920. s.230.[cit. 2015-06-14].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=7707>

¹³⁰STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 7+8/1920. s. 231

¹³¹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 7+8/1920. s. 231

¹³²STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 7+8/1920. s. 231

¹³³ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 7+8/1920. s. 232

ohrazuje proti tomu, aby byly modernímu umění podsouvány jakékoliv náboženské aspirace.¹³⁴

I po stránce umělecké se tedy prý dualistický světový názor stává minulostí. Tím, že nemá sílu k pozitivnímu vytváření nových hodnot, musí ustoupit novému útvaru, který povede umělecký instinkt, aby nahlížel dále než sahá přítomnost a který by odstraňoval staré předsudky a připravoval půdu novým ideálům.¹³⁵

Dalším oborem, který se monistický světový názor snaží postihnout je pedagogika, kterou Haeckel vidí jako viníka skutečnosti, že se estetický význam přirozeného monistického náboženství i jeho etická hodnota ještě dost nerozšířily mezi širší spektrum vzdělaných lidí. Může prý za to chybná školní výchova - dualistická pedagogika.¹³⁶

I když se podle Haeckela hodně hovořilo i psalo o školské reformě, žádný velký pokrok v této oblasti se dosud nedostavil. Vládne zde fyzikální zákon lenosti a zvláště v německých školách se stále uplatňuje středověká scholastika, na které musí rozumná vyučovací reforma dobývat půdu pomalu krok za krokem. Ani v této na výsost důležité oblasti, na které závisí blaho či bída budoucích generací, se situace nezlepší dokud i zde nebude za pevný základ přijato monistické poznání přírody.¹³⁷

3.7 Monistická propaganda

Podle zastánců monistického směru tedy možné konstatovat, že jedině tento názor je dost schopný a obsáhlý, aby stejnoměrně respektoval a pomáhal prosazovat všechny strany zkušenosti i spekulace, teoretického poznání i praktického života. Proto se nelze divit, jestliže přesvědčení, že monismus je světový názor, kterému patří budoucnost, stále více nabývá na síle, a to navzdory tomu, že se zastánci vědeckého a náboženského dualismu se horlivě snaží tomu zabránit.¹³⁸

Monistické zkoumání přírody, monistická etika jako výchova k dobrému, monistická estetika jako pěstitelka krásná – to jsou tři hlavní obory obory monismu, jejichž soustavným pěstování prý získáme spojení mezi náboženstvím a vědou, která je nyní tak postrádána. Pravda, dobro a krása jsou ta tři vyšší božstva a jejich spojením a vzájemným doplněním se dá dojít čistého pojmu boha. Tomuto trojjedinému božskému ideálu se bude klanět celé dvacáté

¹³⁴ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 7+8/1920. s. 232

¹³⁵ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 7+8/1920. s. 235

¹³⁶ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 7+8/1920. s. 235

¹³⁷ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 7+8/1920. s. 235

¹³⁸ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 7+8/1920. s. 236

století.¹³⁹

O to, aby tento jejich ideál, píše Karel Statečný, došel v co nejbližší době svého naplnění, se stará rozsáhlá propaganda, jejímž hlavním sídlem je Německo. Nejdůležitějším nástrojem této propagandy je tisková organizace, která slouží myšlence monismu a je rozšířená téměř do celého světa. Denně bylo vydáváno ohromné množství časopisů, letáků a knih, které měly získat novému světovému názoru další vyznavače.¹⁴⁰

Nemalou zásluhu o přípravu a rozvoj monistického hnutí v Německu mělo zejména Krönerovo knihkupectví v Lipsku, které vydávalo řadu děl v levné kapesní úpravě za účelem šíření „svobodného, vědecky zpracovaného názoru světového“. Ve směr se jedná o díla, která se k monismu přiklánějí nebo již tento systém přímo nabízejí.¹⁴¹

Od roku 1906, kdy vznikl Německý svaz monistický, vycházely jednou měsíčně v Breitenbachově nakladatelství v Brackwede *Blätter des deutschen Monistenbundes*“ které od roku 1908 přijaly název „*Der Monismus, Zeitschrift für einheitliche Weltanschauung und Kulturpolitik*“, toto nakladatelství vedle zmíněného měsíčníku vydávalo nepravidelně nákladem svazu *Flugschriften des Deutschen monistenbundes* a jeho redaktorem je hlavní sekretář svazu Schmidt.¹⁴²

V Chicagu pak vycházel týdeník *The Open Court, a weekly Journal devoted to the work of Conciliating Religion with Science* a kromě toho od stejného vydavatele, kterým je P. Carus i čtvrtletní revue *The Monist a quarterly Magazin*.¹⁴³

3.8 Německý monistický svaz

Nejúčinnějším a nejkonkrétnějším prostředkem propagace monistického hnutí bylo založení Německého svazu monistického.¹⁴⁴

Zakladatelem a duchovním otcem této organizace je právě Haeckel, jehož četné spisy a přednášky byly impulzem k započatí snah o založení mezinárodního sdružení, které by mělo za úkol intenzivně zajišťovat propagaci monistické myšlenky a zároveň by sloužilo jako krystalizační bod, kolem kterého by se shromažďovali všichni, kdo chtějí uplatňovat nový

¹³⁹ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 7+8/1920. s. 237

¹⁴⁰ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 3+4/1922. s.106.[cit. 2015-06-15].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=7939>

¹⁴¹ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 3+4/1922.s.106

¹⁴² STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 3+4/1922. s.108

¹⁴³ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 3+4/1922. s.108

¹⁴⁴STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 3+4/1922.s.108

světový názor ve své životní praxi. První konkrétní návrh na založení sdružení byl předložen již na desátém mezinárodním kongresu v Římě v roce 1904, ale tehdy ještě nepadl na úrodnou půdu. Nejprve bylo zapotřebí, aby Haecklovy myšlenky pronikly k širší veřejnosti. *Der Deutsche Monistenbund* (Německý monistický svaz) byl tedy založen až 11. února 1906. Tehdy se na katedře zoologie Jenské univerzity sešel první výbor tohoto spolku a prohlásil jej za založený.¹⁴⁵

Světový názor budoucnosti prý nemůže být jiný než monistický, tedy takový, který uznává jen a pouze vládu rozumu a víru v zastaralá dogmata a zjevení odmítá.¹⁴⁶

Toto neochvějné monistické přesvědčení se rozšířilo do nejširších kruhů a objevila se již sdružení volných myslitelů, svobodné obce, etické společnosti, svobodné náboženské obce a mnoho jednotlivců, kteří se obrátili zády ke starému světovému názoru a přiznali se k monismu. Tyto jednotlivé síly a skupiny však byly roztržité a neměly výrazný vliv a proto bylo zapotřebí vytvořit monistickou organizaci, která by tyto síly shromažďovala a spojovala.¹⁴⁷

Jedním z prvních činů nového sdružení bylo vydání letáku navrženého Schmidtem a jeho rozeslání do celého světa. Účelem této tiskoviny bylo sdělit důvody pro založení spolku a také vyložit program, který chce dodržovat.¹⁴⁸

V úvodu tohoto letáku se upozorňuje na obrovské pokroky přírodních věd, které učinily v předchozích desetiletích a které prý měly za následek prohloubení přírodovědeckých poznatků. A to prý v té míře, že tímto pokrokem byly potlačeny a odstraněny zastaralé, mystické a dogmatické představy o světě a o člověku, o těle a duchu a o vzniku a zániku poznatelných věcí. Na místo těchto starých dualistických představ prý nastupovaly stále více představy monistické a tisíce lidí již nenacházejí ve starém tradičním světovém názoru uspokojení. Proto se ohlížejí po novém světovém názoru, který bude založený na přírodovědném základě.¹⁴⁹

Stát je podle monismu výsledkem lidského boje o bytí a organizačního snažení. Vidí v něm organizaci spojenou příbuzensky nebo dějinně do právního a kulturního společenství skupiny lidí, která podporuje jednotlivce v zápasu o bytí. V důsledku vysokého významu státu

¹⁴⁵STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 3+4/1922.s.108

¹⁴⁶STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 5+6/1922. s.162.[cit. 2015-06-16].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=7972>

¹⁴⁷STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 5+6/1922. s. 162

¹⁴⁸ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 3+4/1922.s.109

¹⁴⁹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 5+6/1922. s. 162

pro zachování a vývoj národa, mají všeobecně zájmy státu přednost před individuálními zájmy. Monismus vidí vývojový cíl státu ve spojení co nejvyšší svobody jedince s nejdokonalejším pořádkem celku a to má způsobit smír individualismu schopného vývoje se skutečným a etickým socialismem.¹⁵⁰

Monismus si nemá ambice odstranit všechny pochybnosti, ale domnívá se, že je světovým názorem, který odpovídá současnému stavu vědy. Monistický svaz chce u svých členů podporovat pěstování jednotného světového vědeckého názoru a zasadit se o také o uplatňování důsledků, které z něho vyplývají a přiblížit jejich uskutečnění.¹⁵¹

Za nejdůležitější z těchto požadavků je považovaná mravní výchova mládeže očištěná od církevních dogmat. Tato dogmata jsou v takovém rozporu s vědeckým myšlením současnosti, které se stále více rozšiřuje, že víra v tato dogmata často u lidí mizí ještě v mladém věku a posléze se udržuje pouze vnějškově. Politováníhodné je, že díky spojování mravouky s věroukou přichází často vniveč i smysl pro povinnost a mravní stálost.¹⁵²

Podle monistického názoru se má člověk na základě uznání zákonitosti veškerého dění, aktivně spolupodílet na svém osudu a v povinnostech vůči bližním, k sobě samému, ke státu a k rodině má vidět své životní úkoly. Nadšení a oddanost těmto úkolům má vzbuzovat cílevědomá výchova, neboť egoistickým výhledem nebeskou odměnu či pekelné tresty toho nelze dosáhnout. Mravní ideály musí být mládeži vštěpovány jako hluboce odůvodněné v podmínkách národa a státu, nikoliv jako dané nadpřirozené příkazy. Monistický svaz tak vyvíjí snahy o semknutí všech osobností a spolků, které stojí na půdě vědeckého světového názoru a chce tak vytvořit vlivnou organizaci, která bude v opozici vůči silám, které ještě stále chtějí potlačovat svobodu bádání a svědomí. Zároveň v této souvislosti doufá v odstranění nezákonného stavu, kdy má veřejná prezentace názoru odlišného od konfesního církevnictví, za následek ústrky ze strany státu i společnosti.¹⁵³ V souladu se svým vědeckým charakterem svaz zásadně vylučuje veškeré stranicko-politické snahy.¹⁵⁴

Své směrnice považuje monistický svaz za dostatečně volné, aby mohl počítat se souhlasem všech příznivců vědeckého myšlení.¹⁵⁵

Ke svému programu připojil Německý monistický svaz naléhavou výzvu k hojnému

¹⁵⁰STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 5+6/1922. s. 163

¹⁵¹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 5+6/1922. s. 163

¹⁵²STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 5+6/1922. s. 163-164

¹⁵³STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 5+6/1922. s. 164

¹⁵⁴ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 5+6/1922. s. 164

¹⁵⁵ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 5+6/1922. s. 164

vstupování do něj, aby tak byl podpořen duchovní a mravní vývoj německého národa, na kterém závisí zdar jakékoliv sociální a politické reformy.¹⁵⁶

Těchto vytčených cílů chce monistický svaz dosáhnout zejména třemi prostředky: 1. zaujímáním stanovisek ke kulturním otázkám veřejného života; 2. vydáváním a šířením knih a letáků; 3. pořádáním a podporou přednášek.¹⁵⁷

Německý monistický svaz sdružoval různé monistické směry, které je však v zásadě možné rozdělit na dvě skupiny. První skupina zcela opustila církevní křesťanství, zatímco druhá část chce pracovat na vývoji křesťanského světového názoru v monistickém či panteistickém smyslu. Tato druhá skupina odmítá materialistický monismus jako vědecky překonaný a snaží se o vytvoření světového názoru, který by vyložil podstatu jsoucna, světa a člověka ve více idealistickém smyslu.¹⁵⁸

Myšlenkově spřízněný s touto skupinou je monista Rudolf Eicken, který ve svých spisech vyzdvihuje neobyčejnou hodnotu a význam křesťanství, ale proto aby křesťanství mohlo i nadále zůstat metafyzickým základem světového a životního názoru, muselo by se podrobit dalekosáhlým korekcím. Tuto práci prý zahájila již reformace, ale nedovedla jí do zdárného konce, protože při rozvoji svého myšlenkového světa zůstala příliš zakotvená v tom starém.¹⁵⁹

Abyste náboženství mohlo opět vystoupit v obrovských proměnách a otřesech života, musí se postavit na novou půdu a podle nového stavu začít nově utvářet to věčné ve své podstatě. Kdo, tedy chce zápasit za to, aby křesťanství znovu zesílilo, měl by bojovat za široké, svobodné, aktivní, progresivní.¹⁶⁰

3.9 Přitažlivost monismu

Podle Karla Statečného již dvakrát křesťanství muselo odrážet podobný útok vedený proti jeho dualistickému teismu – poprvé to byla renesance pohanského humanismu na konci středověku a podruhé v 18. a 19. století francouzské osvícenství a německý materialismus. Stoupenci monistického světového názoru se však chlubí, že to byly jen drobné epizody, proti tomu, co přijde z jejich strany, protože nyní jsou rozdílné podmínky. Mají to být zejména dva konkrétní fakty, ze kterých čerpají tuto svou sebejistotu – nesrovnatelný zájem o tyto otázky

¹⁵⁶ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 5+6/1922. s. 164

¹⁵⁷ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 5+6/1922. s. 164-165

¹⁵⁸ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 5+6/1922. s. 168

¹⁵⁹ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 5+6/1922. s. 168-169

¹⁶⁰ STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 5+6/1922. s. 169

tehdy a nyní a za druhé povaha těchto otázek, o které se bude svádět zápas.¹⁶¹

Co se týká prvního tvrzení, je prý jisté, že tehdy se filosofické a náboženské otázky zajímalo malé množství teoretiků a lid se k těmto otázkám choval netečně. Nyní jsou však poměry zcela odlišné, dřívější náboženská lhostejnost zmizela a naopak v současnosti není jiná problematika, která by tak zaměstnávala mysl a pozornost lidí vzdělaných i nevzdělaných, jako problematika náboženství. To prý platí o náboženství vůbec a zvláště o chystané náboženské reformě v panteistickém smyslu. Dřívější boje mezi teismem a ateismem byl něčím zcela jiným než boj mezi teismem a panteismem. Panteismus nepopírá Boha, ale jeho osobnost a je tak pro teismus nejen nejnebezpečnějším, ale praktický jediným nepřítelem. Proti ateismu v jakémkoliv podobě bude mít církevní teismus vždy navrch, protože náboženská potřeb je člověku vrozená a je nevykořenitelná. Panteismus je ale veskrze náboženský a navíc při svém předpokladu totožné podstaty mezi Bohem a člověkem v sobě skrývá mnohem vřelejší vztah mezi nimi oběma, než jaký je schopná přinášet církev. Nepomůže jí ani to, že se při tom opírá o nějaké božské prostřednictví nebo pověřené úkony a magické postupy.¹⁶²

Tuto podmaňující sílu panteistického náboženství zdůrazňuje i profesor Krejčí, podle kterého pro to existují dva důvody – jednak známé přednosti, kterými vyniká nad teismem z pohledu filosofického, jednak příslib blahodárných účinků této nauky na své vyznavače.¹⁶³

Z pohledu rozumu prý v negativním i pozitivním smyslu vyniká panteismus na teistickou naukou. Ve smyslu negativním má panteistická nauka navrch protože řetězec příčin a následků neukončuje násilným zakotvením do pojmu boha, pro jehož existenci není žádný důvod a neznámé ponechává neznámým. V panteistickém slova smyslu je prapříčina logickým pokračováním toho, co je v dané skutečnosti neznámé, je to něco vymezené zápornými znaky, ale je to něco, co je dané naším světem a vědomím. Zatímco v představě osobního boha je neznámé pokládáno za neznámé a je pojmovou fikcí, která vůbec nesouvisí s danou skutečností. Nejde tedy o abstrakci ze skutečnosti, ale o pojmový doplněk, přídavek k danému světu. Proto nelze udržet souvislost světového dění s touto představou a chápat člověka a přírodu z nich samých.¹⁶⁴

Ve smyslu pozitivním prý panteistický názor nad teistickým vyniká, protože

¹⁶¹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd.[online] Praha. 1923, 1/1923. s.13-14.[cit. 2015-06-17].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=8218>

¹⁶²STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd.[online] Praha. 1923, 1/1923.s. 14-15

¹⁶³STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd.[online] Praha. 1923, 1/1923.s. 15

¹⁶⁴STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd.[online] Praha. 1923, 1/1923.s. 15

odstraňuje z představy o světě veškerý dualismus a tím i řadu zbytečných problémů, které dosud bránili vědeckému zkoumání proniknout do některých oborů. Záhada je tak zjednodušená a vykazuje pouze jednu neznámou veličinu, na kterou lze redukovat všechny ostatní otázky světa. Tou neznámou veličinou je uvědomění, sebevědomí – je nerozlučitelná, ale jako fakt je pevným bodem pro myšlení, poznávání a názor na svět.¹⁶⁵

Ještě působivější a přitažlivější je prý panteismus po stránce praktické, protože nejen obnovuje smír mezi vírou a vědou, ale může uspokojit všechny potřeby lidského srdce, ale hlavně pozdvihnout morálku na mnohém vyšší úroveň, než mohla být morálka teistická.¹⁶⁶

Panteismus jako filosofická představa o světě zprostředkovává smír mezi vědou a náboženstvím, pro každého, kdo má na tomto smíru zájem, což je naprostá většina evropského lidstva a dokladem toho je právě rozšíření panteistické nálady. Pro člověka, který má smysl pro vědeckou pravdu a zároveň i pro náboženské cítění, je kamenem úrazu předpoklad zjevení a pod vlivem skepse nelze tento koncept udržet. Naproti tomu panteistický názor koncept zjevení nepotřebuje a určuje poměr člověka k veškerenstvu takovým způsobem, že jej může pochopit sám ze sebe. Pokud je z náboženství vyjmut tento předmět skepse, je možné se s jeho zbývajícím obsahem již racionalisticky vyrovnat a upravit jej tak, aby náboženské cítění vedlo člověka k mravnímu zušlechtění. Panteistický názor může uspokojit všechny lidské touhy, které v náboženství hledá a přitom ponechává člověku možnost hledat blaho na tomto světě nebo jej posunout za tento svět. Na tomto světě jej nachází všelidské lásce a pro onen svět mu dává naději na spojení s bohem. Místo osobní nesmrtelnosti dává povznášející vědomí, že tento život nebyl prožit nadarmo a že jeho pokračování je v životě jiných lidí. Neslibuje nebe ani nestraší peklem, nezbavuje člověka pout přírodních zákonitostí, ale ani mu nenasazuje pouta boží milosti. Panteismus činí člověka pánem vlastního osudu, aby tím, že pozná vlastní závislost, uznal za podmínku svých snah po blaženém životě blaženost všech. Stejnou útěchu v bolestech a útrapách jakou mohla poskytnout představa osobního boha, může poskytnout i představa boha neosobního. Pokud však tyto útrapy mají svůj původ v nezvratnosti přírodních zákonů, volání o pomoc k jakémukoliv bohu nepomůže, protože smrt, která působí člověku nejvíc bolesti, nelze ze světa odstranit. Ani osobě oddané celým srdcem náboženskému citu nezbyvá v této věci nic jiného než odevzdanost osudu, tichá bolest a pokora. Tato rezignace je v panteismu přímo přítomna, bez iluze nějakého nadpřirozeného zásahu ve prospěch trpícího, ze které vyrůstá jen zoufalství

¹⁶⁵STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd.[online] Praha. 1923, 1/1923.s. 16

¹⁶⁶STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd.[online] Praha. 1923, 1/1923.s. 16

a rouhání. Proto je pochopitelné, že ta část současného lidstva, která se nedovede vzdát náboženství sahá po panteismu a nachází v něm klid.¹⁶⁷

Poslední a nejdůležitější předností panteismu před teismem pro kterou nachází tolik sympatií je prý v možnosti panteismu dát lidstvu dosáhnout mnohem vyšší a dokonalejší etiky než by bylo možné v rámci teistického náboženství.¹⁶⁸

Nejvyšší všeobecně uznávanou zásadou etiky je láska k bližnímu, všelidská láska a je to právě tato zásada, která vede k panteistickému náboženství a také v něm nachází svého ideálního uskutečnění, protože člověka nutí podmiňovat své blaho blahem ostatních. Ideál humanity se stává stále více motivem jedincova jednání a přináší s sebou vědomí sounáležitosti všech lidí a společného cíle života. Tak mizí hranice individuality vybudované egoistickým pudem sebezáchovy. Jako zákon lásky vede od teismu k panteismu, je to také panteistické náboženství, ve kterém může být ideál humanity nejlépe a nejdokonaleji praktikován.¹⁶⁹

Nejmarkantnějším důkazem toho je prý pudová nenávisť lidí vůči židovské dogmatice a morálce, ztělesněná v takzvaném antisemitismu, který prý není ničím jiným, než antipatií vůči egoistickému rysu obchodnické morálky, která umožňuje těm, kdo se jí řídí využít všech prostředků pro vzestup jednotlivce na úkor těch méně pokročilých. Tato morálka je prý podle některých filosofů nábožensky zakotvena v židovském náboženství a antisemitismus je jen pudové vzepření se vůči nelaskavému Jehovovi, který chrání jen svůj vyvolený lid a který naučil zásadě „oko za oko, zub za zub“. Tento židovský teismus tak nedovoluje ani v křesťanském náboženství naplnit zákon lásky k bližním v pravé a čisté podobě. Proto tito filosofové měli za cíl odstranění tohoto egoistického teismu jako hlavní překážky náboženského a mravního rozvoje v křesťanském náboženství. Teprve až bude dosaženo tohoto cíle bude umožněn všelidský zákon lásky v celé své dokonalosti a kráse, a křesťanské či křesťansko-panteistické náboženství bude zbaveno všeho surového a nemravného a stane dle některých názorů podobným či totožným s buddhistickým náboženstvím.¹⁷⁰

Takto, píše Statečný, tedy je zastánci monismu, respektive panteismu vysvětlováno, proč se jejich nauky, po té co pronikly na veřejnost, stávají novým evangeliem a podobně jako křesťanství v době římských císařů, se nezadržitelně šíří. A proto je prý nasnadě, že boj, který

¹⁶⁷STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd.[online] Praha. 1923, 1/1923.s. 16-18

¹⁶⁸STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd.[online] Praha. 1923, 1/1923.s. 18

¹⁶⁹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd.[online] Praha. 1923, 1/1923.s. 18

¹⁷⁰STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd.[online] Praha. 1923, 1/1923.s. 18-19

křesťanství čeká, nebude jen přechodnou epizodou, ale zápasem, který změní dějiny a nebude ani za století ukončen.¹⁷¹

3.10 Kritika monismu

Karel Statečný sděluje, že ani zastáncům dualistického názoru neušlo, jaká nyní nastala situace, že se nacházejí na rozcestí historického významu, kdy po staletích a snad na staletí má být opět zodpovězena otázka, zda je stávající světový názor ještě dostačující nebo je nutné jej nahradit novým, současnějším.¹⁷²

Tato otázka sama o sobě není překvapivá, pokusů o změnu světového řádu již byla v dějinách celá řada. Jednou to byl extrémní materialismus, podruhé extrémní idealismus či realismus, které zdůrazňovaly svou jedinečnost a práva na opravu stávajícího světového řádu. Ale žádných z těchto pokusů nenabýval rozměrů toho, čemu je třeba čelit nyní.¹⁷³

Zatímco všechny ty dosavadní pokusy byly pouhými epizodami, které jak se objevily, tak také zmizely, tento pokus o nový světový názor má být syntézou všech předchozích a chce praktický cíl, a to cíl nadmíru nebezpečný: chce usilovat všemi prostředky o vytlačení dosavadního křesťanského životního i světového směru a nahradit jej novým světovým „desaterem“, které by přešlo novodobé společnosti do krve.¹⁷⁴

Druhým velkým nebezpečím spojeným s nynějšími pokusy o nový světový názor a které překonává všechny dosavadní experimenty, jsou rozměry jakých toto hnutí pomocí široce rozvětvené propagandy dosahuje.¹⁷⁵

Karel Statečný vyjadřuje své přesvědčení, že označení současného hnutí za obdobu hnutí na počátku křesťanské éry, jak zaznívá z tábora monistických nadšenců, má ke skutečnosti velmi daleko. Tyto dva historické jevy vykazují řadu obrovských rozdílů. Také odmítá tvrzení, které zaznívá například od Schmidta, že přítomnost už je svým charakterem, ve směru teoretickém i praktickém třeba považovat za monistické kulturní období, tedy že většina lidstva k monistickému světovému názoru nejen směřuje, ale již jej zastává.¹⁷⁶

Statečný k tomuto tvrzení uvádí, že existuje ještě značný počet lidí a patří sem i

¹⁷¹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd.[online] Praha. 1923, 1/1923.s. 18

¹⁷²STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 5/1923. s.222. [cit. 2015-06-17].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=8679>

¹⁷³STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 5/1923. s. 222,

¹⁷⁴STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 5/1923. s. 222-223

¹⁷⁵STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 5/1923. s. 223

¹⁷⁶STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 5/1923. s. 223

značná část inteligence, kteří nemají hlubší povědomí o tom, co je světový názor nebo dokonce slovo monismus ještě nikdy neslyšeli. Ale přesto zastánci dualistického světového názoru nemohou přehlédnout, že otázka nového světového systému již přestala být záležitostí několika jednotlivců a stává se ústřední otázkou vědecké, filosofické i náboženské problematiky a stále více proniká i do problematiky hospodářské a sociální a stává se jedním z nejužšími témat, o která se současná společnost začíná intenzivně zajímat. Ze spisů učených teoretiků přecházejí tato hesla do spisů jejich žáků a propagátorů, do programů politických a sociálních organizací a odtud do každodenní literatury, odkud je přebírají a přijímají široké společenské skupiny. Nelze si tedy dále namlouvat, že nebezpečí monistické propagandy nevzrůstá každým dnem. Pokud bude tento trend pokračovat stejným tempem je otázka nového světového názoru na nejlepší cestě stát se tím, o co usilují, tedy otázkou široké veřejnosti, všeobecným postulátem a všelidskou záležitostí.¹⁷⁷

Poslední a nejdůležitější příčinou toho, proč je i zastáncům dualistického názoru jasné, že nynějšímu úsilí o nový světový názor je třeba přičítat úplně jiný význam než obdobným jevům v minulosti, jsou negativní důsledky, které by tato zamýšlená změna způsobila, kdyby se jí podařilo uskutečnit. Byly by to důsledky zasahující nejen do základních pojmů světové teorie, ale i do otázek životních, zejména otázek víry a etiky.¹⁷⁸

Se stále větším ohlasem se šíří přesvědčení, že dualistický světový názor je soustava uměle držená při životě a nevyhovuje požadavkům současné kultury, naopak již jen překáží jejímu svobodnému vývoji. Nejjasnějším dokladem toho mají být všechny ty krize – vědecká, filosofická, náboženská, etická, sociální a hospodářská, které společnosti způsobují takové těžkosti a které by mohly být zdolány, kdyby byla odstraněna jejich hlavní příčina, která je v jejich základu a nepřetržitě je vyvolává. Touto příčinou prý není nic jiného, než rozpor mezi zastaralou světovou teorií a životní praxí, která se jí musí násilně přizpůsobovat. Proto je prý nejvyšší čas, aby stávající světový názor byl odstraněn a nahrazen novým – monistickým světovým názorem. Jedině ten prý může odpovídat výsledkům vědeckého bádání a jedině on by byl schopen znovu vyrovnat rozpor mezi vnějším a vnitřním životem člověka, mezi svědomím a jednáním a postavit víru a etiku opět na pevnou půdu.¹⁷⁹

Zastánci dualistického světového názoru považují tuto námitku za přehnanou, přestože i oni pociťují tíži situace, ve které se společnost ocitla. Její původ a zdroj ale nevidí ve

---

¹⁷⁷STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 5/1923. s. 223-224

¹⁷⁸STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 5/1923. s. 224

¹⁷⁹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 5/1923. s. 224

stávajícím světovém názoru, ale jsou přesvědčeni, že příčiny této světové krize je třeba hledat jinde. Budoucnost ukáže, že stávající světový názor je ještě životaschopný a že má dostatečné prostředky k tomu, aby se vyrovnal s nedostatky a chybami, které jsou mu vytýkány a přizpůsobil se daným poměrům. Pokud ti, kteří tak houževnatě usilují o změnu stávajícího světového názoru tvrdí, že jediným východiskem ze současné situace je názor monistický, zapomínají na to, že také zastáncům dualistického světového názoru od doby jeho vzniku vždy ležela na srdci otázka, jakou cestou a jakými prostředky dosáhnout co nejjednoduššího a nejjednoduššího světového názoru. Ale za toto svoje úsilí vždy zaplatili trpkou zkušeností, že existuje jistá hranice, která nesmí být překročena, pokud se nemá celá stavba zhroutit. Proto jim nezbyvá nic jiného, než stále opakovat, že otázka světového názoru je již jednou pro vždy vyřešená a nezměnitelná.¹⁸⁰

Takové je tedy poslední stádium této odvěké volby, která se zřejmě blíží ke svému vyvrcholení. Rozhodnutí, která z těchto dvou velkých tezí má větší nároky na oprávněnost, bude předmětem zápasu, který právě začíná a je těžké předpovědět, která z nich nakonec zvítězí. Stoupenci dualistického světového názoru nepochybují, že dosavadní světová soustava svou pozici nejen uhájí, ale vyjde z boje silnější a ucelenější, než byla kdy předtím. Ať již to však v budoucnu dopadne jakkoliv, jedno považují za naprosto jisté – pokud by měl být stávající světový názor poražený, padne s ním nejen odvěký řád pravidel myšlení a všechna spolehlivá fakta dosavadní zkušenosti, ale jeho pád bude mít za následek i ztrátu řady cenných hodnot, se kterými si lidstvo celé věky nejen vystačilo, ale dosáhlo s nimi i největších úspěchů na dráze svého určení.¹⁸¹

K těmto hodnotám, které všichni, včetně zastánců monistického názoru, jednomyslně uznávají patří v první řadě hodnoty náboženské a etické. Tyto hodnoty jsou jedněmi z nejpodstatnějších složek, bez kterých se žádný světový názor nemůže obejít, ale zároveň jsou předpokladem všeho, co nazýváme lidským životem a lidskou vzdělaností. I sám Paulsen doznává, že poslední a nejvyšší pravdy, ze kterých a pro které člověk žije a umírá, nemají svůj základ ve vědeckém poznání, ale pocházejí ze srdce, takže člověk žije veskrze z víry, ne z vědy.¹⁸²

A právě těchto hodnot se nejcitelněji dotýká správnost či nesprávnost každého světového názoru, protože jak tvrdí i sami pozitivisté, každý světový názor pokud nechce být

---

¹⁸⁰STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 5/1923 s. 224-225

¹⁸¹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 5/1923. s. 225

¹⁸²STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 5/1923. s. 226

teoreticky bezhlavým a prakticky nepotřebným útvarem, musí završit svou teoretickou konstrukci i svůj praktický úkol metafyzicko – teologickým závěrem podle Aristotelovy zásady, že sebenepatrnější chyba, které se dopustil určitý světový názor ve svých základech, se musí tím nejkřiklavějším způsobem projevit v jeho závěru, tedy v problému náboženství a etiky.¹⁸³

To je tedy to největší nebezpečí chystané světové proměny, protože monistický světový názor, který vychází z předpokladu naprosté jednoty všeho jsoucna – logické, metafyzické i fyzické, nemůže směřovat k ničemu jinému než k porážce teismu a vítězství panteismu. Proto nemůže být osudnější omyl, než domněnka, že touto světovou změnou, ve které má být dosavadní světový dualistický systém nahrazen, budou ukončeny všechny ty zmatky a rozpaky, ze kterých současná společnost nemůže najít východisko a že tím bude konkrétně i překonána její domnělá náboženská krize. Je totiž nadevše jasné, že nastolení monistického světového názoru znamená prakticky konec křesťanství a konec náboženství vůbec.¹⁸⁴

Nejsou to tedy podle Statečného jen propagátoři monistického světového řádu, kteří se se domnívají, že jen jim je známo, co stojí za jejich nynějším úsilím, ale i obhájci dualistického světového názoru již rozpoznali, že toto hnutí je daleko významnější, než by se na první pohled mohlo zdát. Jsou si plně vědomi, že je nyní v sázce všechno, nejen všední záležitosti, ale význam a hodnota lidského života přítomného i budoucího, v sázce je nyní to nejdražší, nejvyšší a nejušlechtlejší, co je člověku vlastní.¹⁸⁵

Za těchto okolností je podle Karla Statečného povinností všech, komu leží blaho lidstva na srdci, a kdo je chtějí uchránit velké pohromy nebo alespoň velkého zklamání, snažit se tento útok proti stávajícímu světovému systému odrazit za použití všech dostupných prostředků.¹⁸⁶

Prozatím byly na dualistické straně vykonány obdobné přípravy jako provádějí propagací své nauky zastánci strany monistické. Jedná se tedy o antimonistickou literaturu, organizování antimonistických spolků a sdružení, které mají čelit náporu monistické propagandy.¹⁸⁷

---

¹⁸³STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 5/1923. s. 226

¹⁸⁴STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 5/1923. s. 226-227

¹⁸⁵STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 5/1923. s. 227

¹⁸⁶STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 8/1923. s.389.[cit. 2015-06-19].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=8857>

¹⁸⁷STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 8/1923.s. 389

Dosavadní apologetická literatura, která se touto otázkou zabývala, reagovala zejména na přírodovědecký monismus, reprezentovaný spisy Haeckla a jeho žáků.

V řadě těchto děl vynikají podle Statečného zejména dvě práce. Je to Klimkeho „Monismus und seine philosophischen Grundlagen, kde autor zpracovává celou monistickou problematiku, včetně otázky etické a Setizův „Natürliche Religionsbegründung“, kde je otázka řešena z poněkud odlišného hlediska a méně obsáhlým, avšak stejně účinným způsobem.¹⁸⁸

Nejsou to ale jen zástupci dualismu, ale i četní monisté, zejména idealistického směru, kteří se již hojně zabývali přírodovědeckým monismem a odsoudili jej jako nevědecký. Patří sem zejména Paulsen, Wundt, Erich Adickes, Richard Höningwald a další.¹⁸⁹

Spolkovou organizací, která má být protipólem Německého monistického svazu, je na dualistické straně Svaz Keplerův. Jeho úkolem je šíření poznání přírody správnou, skutečně vědeckou interpretací moderních vědeckých poznatků. Hájí bezpodmínečnou svobodu vědeckého bádání, ale na druhé straně žádá očištění vědy od tendenčnosti a zachování hranic mezi přírodovědou a přírodní filosofií. V otázce světového názoru zastává stanovisko, že víra v osobního boha a poznávání přírody nejsou mezi sebou v rozporu, odmítá světový názor, který se chce opírat pouze o přírodovědecké poznání a nepřihlíží přitom k vědám duševním a k náboženským a etickým hodnotám. Obdobně jako Německý monistický svaz měl i Svaz Keplerův rozsáhlou tiskovou základnu: obrázkový měsíčník „Unsere Welt“ a „Für Naturfreunde“, bezplatně šířil provolání svazu, propagační materiál a seznam antimonistické literatury.¹⁹⁰

Nejlepším prostředkem k obhajobě dualistického světového názoru proti monistickému, ovšem zůstane věčný, nepředpojatý, na správných pravidlech myšlení a zaručených datech zkušenosti založený rozbor a hodnocení nové nauky v její samotné teoretické podstatě. Tato zbraň se přímo nabízí, protože zastánci monismu často prohlašují, že jejich nauka je víceméně hotovým systémem, vědecky dokázaným a odpovídajícím všem potřebám lidské přirozenosti. Pokud by tomu tak bylo, byl by veškerý boj s ním ne-li marný, pak přinejmenším obtížný a toto nové monistické učení by skutečně mohlo dosáhnout ideálu, který mu jeho průkopníci předpovídají a na kterém tak usilovně pracují: aby se šířil jako záplava, která jakmile jednou nabude převahu, již se nedá ničím zadržet. Pokud je však možné

¹⁸⁸STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 8/1923.s. 391

¹⁸⁹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 8/1923.s. 391

¹⁹⁰STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 8/1923.s. 391-392

dokázat, že světový monistický názor je vším možným, jen ne přísně vědeckým názorem, že základy, na kterých stojí jsou vědecky neudržitelné a jeho vnitřní rozpory jsou mnohem větší, než ty které dosud neprávem vytýká světovému názoru dualistickému, pak bude jeho osud brzy zpečetěn.

A to je podle Statečného onen důkaz, o který se jedná, pokusit se zjistit, zda je monistická teorie opravdu tím za co se vydává: hotovou světovou událostí, na které již není prostor pro diskusi, jediným možným, všestranně uceleným světovým názorem.¹⁹¹

---

¹⁹¹STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 8/1923.s. 393

Závěr

Na základě rozboru monismu jako filosofického a náboženského směru a jeho kritiku v člancích Karla Statečného v ČKD lze říci, že ve své době byl monismus, respektive monistický světový názor, poměrně významným veřejným tématem. Tento směr se dělil do mnoha názorových proudů, ze kterých vynikají zejména monismus materialistický, respektive naturalistický a monismus idealistický. Všechny typy monismu spojuje snaha o převádění celého všehomíra na jediný princip, ve kterém má být chápán a zkoumán. S tím souvisí silný odpor monismu proto „zastaralému“ dualistickému názoru, který považoval za nejen překonaný, ale také za překážku veškerého vědeckého poznání a příčinu krizí ve všech oblastech lidské činnosti.

Karel Statečný jako vynikající teolog a křesťanský filosof, orientovaný teoreticky i prakticky na etiku, vycítil v tomto názorovém proudu nebezpečí nejen pro církve a křesťanství, ale pro celou lidskou společnost.

Statečný rozpoznal, že největší nebezpečí monistické nauky spočívá zejména v tom, že monistický princip vychází ze samotného centra lidské přirozenosti, která je i podle psychologických poznatků uspořádaná, tak že vede k překonávání jakéhokoliv dualismu a pluralismu. Lidská mysl přirozeně zpracovává zkušenosti tím, že je redukuje na co nejmenší počet příčin. Tyto skutečnosti jsou dány omezenou délkou lidského života a omezenou životní silou a z toho vyplývá vrozená snaha o co největší zjednodušení vnějšího světa. Na nekonečné množství podnětů a různotvárnost vlivů nelze reagovat jednotlivě, proto si každý živý tvor vypomáhá tím, že reaguje jedním způsobem na celé skupiny vlivů. Na tyto vlastnosti lidské psychiky monistická nauka působí právě tím, že se snaží veškeré jsoučno převádět na jeden princip a příčinu.

Těchto skutečností si je vědom i Karel Statečný a připouští, že monistická tendence je hluboce zakořeněna v lidské přirozenosti a je i objektivně správná jak to vyplývá i z křesťanské teologie.

Naladěný na tuto přirozenou lidskou tendenci, zaútočil monistický názor s velkým sebevědomím a ambicemi na stávající světový názor. Tyto snahy podpořil odkazy na svou vědeckou oprávněnost a doprovodnou propagandistickou kampaní.

Karel Statečný s odkazy na řadu dalších zástupců antimonistického tábora ukazuje nebezpečí pro lidské náboženské cítění, zejména na lidskou etiku, pokud by byl masívní nástup takzvaného nového světového názoru úspěšný. Obává se vyprázdnění náboženství, respektive jeho demontáže, v případě že bude odstraněn prvek osobního Boha. Předpokladem

každého náboženství je osobní vztah s božskou bytostí, který v případě neosobního boha není možný. Podobný dopad má monismus i svým vlivem na lidskou etiku, protože božská podstata, pokud by byla součástí veškerého jsoucna by byla i spoluúčastníkem i těch největších světových zločinů, a jak Karel Statečný demonstruje na jednotlivých příkladech je monistická etika zejména založena – ačkoliv navenek tvrdí pravý opak, na dobru jednotlivce a měřítko má pouze sama v sobě a v souladu se svou domnělou „božskou“ podstatou je odpovědná jen sama sobě.

V monistickém hnutí lze mimo jiné vyzorovat i určité antisemitské akcenty, a tak i s ohledem na to, že jednou z nejvlivnějších monistických organizací byl Německý monistický svaz se lze domnívat, že monistická filosofie ovlivnila i podhoubí pozdější nacistické ideologie.

Přestože od monistických snah, jak je kriticky popisuje Karel Statečný uplynulo již téměř století a monistická sdružení a propagace již prakticky neexistují, promlouvá tato problematika i do dnešní doby. Není to pravděpodobně přímo způsobeno úsilím někdejších monistických propagátorů, ale spíše pohnutými událostmi dvacátého století a z nich vyplývající hlubokou deziluzí zejména evropské nebo euroamerické civilizace, že byl křesťanský - dualistický světový názor silně otřesen a z tohoto otřesu dodnes plně nevzpamatoval.

Monistická tendence, protože je, jak již bylo dříve uvedeno, je lidskému myšlení nadmíru přirozená, živá i dnes. Panteismus – víra v neosobního boha, božskou podstatu všehomíra je v širokých společenských vrstvách hojně rozšířená a s tím souvisí i určitá duchovní neukotvenost a etická vyprázdňenost takzvané západní civilizace, ať už je první příčinou druhého nebo naopak, tak jak před ní varoval Karel Statečný.

Právě proto může být současné teologii, teologické filosofii a etice přínosem studium někdejších monistických snah. Při všech uvedených argumentech proti monistické filosofii je třeba jí přiznat, že v některých případech poměrně přesně vystihla slabiny křesťanského – dualistického světového názoru. Některé z nich lze samozřejmě pokládat za produkty neporozumění podstatě křesťanského přesvědčení, nicméně je pravděpodobné, že toto neporozumění je výsledkem toho, jak se křesťanství v minulosti prezentovalo a často i dosud prezentuje.

Monismus křesťanskému náboženství a jeho etice vyčítá nejednoznačnost a pokrytectví, touhu po moci a sobecké motivy - motivací pro dobré jednání je prý strach z trestu nebo naděje na věčnou odměnu. Monistické hlasy tak v etické otázce volají po tom, aby

etické chování bylo motivováno samo sebou, respektive ideou obecného dobra a tento akcent je jistě oprávněný. Je zřejmé, že prezentace Boha jako soudce, který hrozbou věčného trestu či odměny motivuje dobré chování člověka není správná a nemá ani potenciál oslovit současného člověka. Přítomnost božského principu ve světě i v lidstvu je ideově rovněž správným podnětem, protože tento předpoklad by měl být křesťanství vlastní, vždyť ..neboť křesťanství a jeho teologie právě z Boží přítomnosti ve světě v Ježíši Kristu a Duchu svatém vyrostlo a čerpalo z něho svou sílu a mělo by tak činit i nadále. To je s největší pravděpodobností to smysluplné směřování současné teologie: Bůh je přítomen a jedná ve světě, trpí a soucítí se svým stvořením a poskytuje mu útěchu. Nicméně nelze jej se světem ztotožnit tak jak to činí monistická či panteistická filosofie, protože pak by síla jeho přítomnosti vyprchala s ohledem na to, že by tak byl také spoluviníkem a spoluúčastníkem všeho světového zla.

To s jasnozřivým vhledem vystihl i Karel Statečný, když upozorňuje, že instinkt, který vede k jednotě je tak elementární, že nás má varovat před nebezpečím, které v sobě skrývá a že tento pud, který vede k jednotě se může stát sebeklamem, pokud si včas nepoloží otázku, kam až lze ve snahách o sjednocování zajít, zda mají nějaké hranice, které nelze překročit a kde se tyto hranice nacházejí. Pokud je úkolem filosofie, aby se nenechala zlákat subjektivní zvůli, ale aby v co největší šíři a hloubce pátrala po objektivní skutečnosti, aby se doba, která se nazývá vědeckou vzala na svojí subjektivní touhu po jednotě nějaké objektivnější měřítko. Pokud se tak děje, pak ti stejní činitelé, kteří vedou k jednotě, vytyčí i meze pro tyto monistické tendence.¹⁹²

---

¹⁹²STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 7+8/1919. s.298-299.[cit. 2015-06-11].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=7222>

Diplomová práce: Kritika monismu v díle Karla Statečného

Použitá literatura

a) Prameny:

1. STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 5+6/1919. s. 193-198. [cit. 2015-06-10].Dostupné z: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?anek=7077>
2. STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 7+8/1919. s.296-301. [cit. 2015-06-11].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=7222>
3. STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1919, 9+10/1919. s.404-411. [cit. 2015-06-10].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=7321>
4. STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 1+2/1920. s.7-12. [cit. 2015-06-13].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=7602>
5. STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1920, 7+8/1920. s.230-237. [cit. 2015-06-14].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=7707>
6. STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 3+4/1921. s.96-104. [cit. 2015-06-12].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=7428>
7. STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 7+8/1921. s.221-229. [cit. 2015-06-12].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=7487>
8. STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1921, 9+10/1921. s.277-281. [cit. 2015-06-13].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=7541>
9. STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 3+4/1922. s.106-109. [cit. 2015-06-15].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=7939>
10. STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1922, 5+6/1922. s.161-169. [cit. 2015-06-16].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=7972>
11. STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 1/1923. s.13-19. [cit. 2015-06-17].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=8218>
12. STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 5/1923. s.222-227. [cit. 2015-06-17].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=8679>
13. STATEČNÝ, Karel. Monismus. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1923, 8/1923. s.389-393.[cit. 2015-06-19].Dostupné z:<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.phpclanek=8857>
14. STATEČNÝ, Karel. Monismus a jeho filosofické základy. *ČKD*. 1.vyd. [online] Praha. 1912, 9/1912. s. 709-715.[cit. 2015-06-10].Dostupné z: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=4695>

b) Sekundární literatura:

15. KAŇÁK, Miloslav. *Na přelomu generací: kapitolky o životě československé církve a jejích předních pracovních.* 1. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1956, 206 s.

16. KUČERA, Zdeněk. *Náboženská témata včera a dnes: studie a reflexe k porozumění teologické přítomnosti.* Vyd. 1. Praha: M & V, 2003, 104 s. ISBN 80-86771-04-0.

17. KUČERA, Zdeněk. *Pravda a iluze moderní teologie: hledání věrohodné transcendence od moderny k postmoderně.* 2. upravené a rozšířené vydání. Praha: Nakladatelství Martin, 2004, 199 s. ISBN 80-85955-27-x.

c) Užité encyklopedie a slovníky:

17. Citace. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online].St.Petersburg (Florida):Wikipedia Foundation, 17.3.2011, last modified on 4.6.2015 [cit.2015-06-21]. Dostupné z:https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_State%C4%8Dn%C3%BD

d) Elektronické dokumenty nebo jejich části: